

ΕΡΙΞΗΣ ΚΑΙ ΚΛΑΙΝΝΙΝΟΝ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΚΛΑΙΝΝΙΝΟΝ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

‘Η ψυχή τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τὸν Πλάτωνα. είναι οὐσία ιδιαιτέρα, περιέχουσα, ἀφ’ ἐνὸς μὲν τὸ ἀθάνατον ἐκεῖνο συστατικόν, τὸ ὅποιον ἔχει καὶ ἡ Κοσμοψυχή, ἀφ’ ἑτέρου δὲ τὸ θυητὸν μέρος. Τὸ πρῶτον ἐπλάσθη παρ’ αὐτοῦ τοῦ Κοσμοδημιουργοῦ, τὸ δεύτερον ἐδημιουργήθη παρὰ τῶν γεννητῶν θεῶν (ἀστέρων. Τιμ. 41 d κ.ἔξ.).’ Οπως ἡ κοσμοψυχή, οὗτοι καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχή είναι αὐτοκίνητος, ἀρχὴ καὶ αἰτία τῆς κινήσεως τοῦ σώματος καὶ τῶν λειτουργιῶν αὐτοῦ, ζωϊκή καὶ ζωηφόρος δυναμική, δρος ὑπάρχεις καὶ λειτουργίας συνειδήσεως. ‘Υπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ὁρφικῶν καὶ τῶν Πυθαγορείων, διδάσκει ὁ Πλάτων ὅτι ἡ ψυχὴ είναι ἀγέννητος καὶ ἀδιάφθορος, ὅτι εἰσέρχεται εἰς τὸ σῶμα κατὰ τὴν γέννησιν καὶ ἀποτελεῖ τὸν «ἐν τὸς ἐν θρῷ πον» καὶ ὅτι μετὰ θάνατον, ἀναλόγως πρὸς τὸν ἐνσώματον βίον της, ἡ ἀνέρχεται εἰς τοὺς σύρανούς, εἰς τὸν μακάριον τόπον, ἡ εἰσέρχεται εἰς κατωτέρας ὑπάρχεις πρὸς δοκιμασίαν καὶ κάθαρσιν, ἡ τέλος ἐγκλείεται εἰς τὸν Τάρταρον πρὸς διαρκῆ τιμωρίαν (Γοργ. 523a κ.ἔξ. Φαίδ. 107d κ.ἔξ. Πολιτείας 614a κ.ἔξ.).’ Ως προϋπάρχουσα τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ γυνωρίζει τὰς οὐσίας καὶ ίδεας, διὰ τοῦτο δὲ κατὰ τὸν ἐνσώματον βίον της ἀναγνωρίζει ταύτας εἰς τὰ ἀντικείμενα, καὶ οὕτω πᾶσα αὐτῆς μάθησις είναι κυρίως ἀνάμνησις. Τὸ ἀθάνατον συστατικὸν τῆς ψυχῆς είναι τὸ «λόγον ἔχον», τὸ λογιστικόν, τὸ δὲ θυμικόν είναι τὸ «δλογον», δηλαδὴ τὸ θυμικὸν καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν. Τοῦτο λαμβάνει τὴν ὑπαρξίν του καὶ ἐκδηλοῦται διὰ τῆς τοποθετήσεως τοῦ ἀθανάτου μέρους τῆς ψυχῆς, τοῦ λογιστικοῦ, εἰς τὸ σῶμα. ‘Οπως ὁ θεὸς Γλαῦκος ἐντὸς τῆς θαλάσσης παραμορφώνεται ἀπὸ τὰ κύματα καὶ ἀπὸ τὰ εἰς τὸ σῶμά του προσκολλώμενα δστρεα καὶ φύκη, οὕτω καὶ ἡ «ἀρχαία φύσις» τῆς ψυχῆς «ὑπὸ μυρίων κακῶν διακειμένη» παραμορφώνεται ἐντὸς τοῦ σώματος χωρὶς ὅμως καὶ νὰ χάσῃ τὴν καθ’ αὐτὸ οὔσιαν της. Διὰ τῆς συνδέσεως πρὸς τὸ σῶμα, ἐμφανίζεται τὸ θυμικὸν καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως ὅμως τοῦ λογιστικοῦ ἔξαρταί ἡ καθαρότης αὐτῆς (Πολιτείας 611 c κ.ἔξ.).

Τὸ λογιστικὸν καὶ διανοητικὸν είναι «ἀπλοῦν, φιλόσοφον, φιλομαθές», είναι νοῦς καὶ ἔχει τοποθετηθῆνε εἰς τὸν ἐγκέφαλον καὶ τὴν κεφαλήν, διπόθεν κυβερνᾷ (Τιμ. 44 d κ.ἔξ. 73ee). Διακρίνεται εἰς δύο δυνάμεις ἡ ίκανότητας, ἐκ τῶν δύο οἰωνῶν ἡ μὲν μία είναι παράγων τῆς καθαυτὸ γνώσεως καὶ ἐπιστήμης,

ἡ δ' ἄλλη είναι δύναμις τοῦ «διοδάζειν», τοῦ σχηματίζειν δηλαδὴ τὰς ἀληθεῖς ἔκείνας δόξας καὶ παραστάσεις, ἐκ τῶν διποίων διαλεκτικῶν καὶ δι' εὐρεσεώς τοῦ λόγου ἔρχεται εἰς φῶς ἡ πραγματική γνῶσις καὶ ἐπιστήμη (Πολιτεία 477 ἥε). Ἀμφότεραι αὗται εἰ ψυχικαὶ δυνάμεις ἔχουν ὡς προϋπόθεσιν τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ἀντίληψεις, ἡ ἐν γένει τὰς ἐπιδράσεων εἰς τὴν ψυχὴν ἐντυπώσεις καὶ τὴν πεῖραν, διότι ἐκ τούτων λαμβάνουν τὸ ἀντικείμενον αὐτῶν. Γνώρισμα κύριον τοῦ λογιστικοῦ είναι «τὸ βουλεύεσθαι», τὸ ζητεῖν δηλαδὴ τὸν λόγον καὶ τὸ κρίνειν (Πολιτεία 439c-441a, Νόμ. 644 d, 734e, 867 aε).

Τὸ θυμικὸν καὶ τὸ ἐπιθυμικὸν τῆς ψυχῆς ἀποτελοῦσι τὸ θυητὸν καὶ ἀλογονί¹) (Τιμ. 69c, 70b) ταύτης μέρος, τὸ πρῶτον ὅμως ἐξ αὐτῶν είναι εὐγενέστερον, ἀνώτερον, καὶ εὑρίσκεται πλησιέστερον πρὸς τὸν νοῦν καὶ τὸ λογιστικόν. Τὸ θυμικὸν ὡς θέλησις συγκεντρώνει ἐν ἑαυτῷ τὸ φιλονικὸν καὶ τὸ φιλότιμον, τὰς τάσεις δηλαδὴ καὶ ἐνεργείας πρὸς ἀνάδειξιν καὶ ἐπικράτησιν, προώρισται δὲ νὰ ὑποτάσσηται καὶ νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸν νοῦν καὶ τὴν φρόνησιν, εἰς τὸ λογιστικόν, τοῦ διποίου είναι δὲ φυσικὸς σύμμαχος. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἔχαρταται· ἐκ τῆς ἴσχύος καὶ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ λογιστικοῦ. "Οσον ἴσχυρότερον είναι τοῦτο καὶ ὅσον περισσότερον ἀναπτύσσεται καὶ ἐνισχύεται διὰ τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἐπιστήμης, τόσον μεγαλυτέραν ἐπιβολὴν καὶ κυριαρχίαν ἀσκεῖ ἐπὶ τοῦ θυμικοῦ, τὸ διποίον ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀντιστρατεύεται εἰς τὰς κατωτέρας ἐπιθυμίας καὶ τὰς δρμάς. Ἐάν ὅμως τὸ λογιστικόν δὲν ἔχῃ ἐπαρκὴ δύναμιν καὶ δὲν ἐνισχύηται, τότε τὸ θυμικὸν παρασύρεται εἰς τὴν ἔχυτηρέτησιν τοῦ κατωτέρου τῆς ψυχῆς μέρους, τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καὶ ὑποδουλώνεται εἰς τοῦτο, οὕτω δ' ὅχι μόνον ἀντιτίθεται εἰς τὸ λογιστικόν, ἀλλὰ καὶ συμπαρασύρει τοῦτο εἰς τὴν ὑποταγὴν εἰς τὸ ἐπιθυμητικόν. "Οργαγον τοῦ θυμικοῦ είναι ἡ καρδία καὶ θέσις τούτου γενικῶς ἐν τῷ σώματι είναι τὸ στήθος, δηλαδὴ τὸ μεταξὺ τοῦ λαιμοῦ καὶ τοῦ διαφράγματος μέρος τοῦ σώματος, διότιν διὰ

1. Σημ. Τὴν τοιαύτην διαίρεσιν τῆς ψυχῆς ἀπαντῶμεν εἰς τὸν Πλάτωνα κατὰ πρῶτον εἰς τὸ τέταρτον βιβλίον τῆς Πολιτείας, ὃπου ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου χωρίζεται κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰς τρεῖς τάξεις ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Προηγουμένως δὲ Πλάτων, ὃπως καὶ δὲ Αριστοτέλης (Ἠθικ., μέγαλ. Α, 1, 1182, 24-25) μᾶς πληροφορεῖ, ἡρκεῖτο εἰς τὴν διάκρισιν: «Ἄλλο γάρ εἰχοντος» καὶ «ἄλλογον» κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Διοκράτους.

τῆς καρδίας, διὰ τῆς κινήσεως τοῦ αἵματος¹) καὶ διὰ τῶν πνευμάτων συντελεῖται ἡ ἐσωτερικὴ ψυχικὴ κίνησις καὶ ἡ μεταβίβασις τῶν διαταγῶν τοῦ λογιστικοῦ ὑπὸ τύπου παραίνεσεων ἢ ἀπειλῶν (Τίμ. 70a κ.έξ.).

Τὸ ἐπίθυμητικὸν ἥ καὶ φιλοχρήματον (Πολιτεία 436a, 439d, 580d, Φαῖδρ. 253e, Τίμ. 69d) ἀποτελεῖ, κατὰ τὸν Πλάτωνα, τὸ σύνολον τῶν ἐπιθυμιῶν, δρμῶν καὶ παθῶν, ύλικῆς φύσεως μᾶλλον. Ὁ Πλάτων ἀναγνωρίζει καὶ ἀνωτέρας καθαρῶς πνευματικάς ἐπιθυμίας, δρμάς, ἀπολαύσεις καὶ ἡδονάς, ἀλλὰ ταύτας δὲν ὑπάγει εἰς τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς.

Θεωρεῖ αὐτάς γενικάς τῆς ψυχῆς τάσεις, ἐνῷ τὰς ύλικάς ἐπιθυμίας καὶ δρμάς ἀποδίδει εἰς τὸ σῶμα καὶ εἰς τὴν ἐπίδρασιν τούτου ἐπὶ τῆς ψυχῆς (Πολιτεία 582b, 583b, 586 κ.έξ. 485d, Φίληβ. 52a). Τὸ ἐπιθυμητικὸν ἔντοπιζεται εἰς τὸ μεταξὺ διαφράγματος καὶ ὄμφαλοῦ μέρος τοῦ σώματος, ὅπου τὸ ἥ παρ χρησιμεύει ως σύνδεσμος μεταξὺ τοῦ λογιστικοῦ καὶ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ. Τοῦτο, ἐπειδὴ λόγω τῆς φύσεως του οὔτε ἀντιλαμβάνεται τοὺς λόγους, οὔτε εἶναι διατεθειμένον νὰ συμμορφώνηται πρὸς αὐτούς, κυβερνᾶται δι' ὑποδείξεων καὶ «εἰδώλων». Τὸ λογιστικὸν δηλαδὴ παρουσιάζει ὅπως εἰς καθρέπτην ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἥπατος, εἰκόνας ἀπειλητικάς καὶ μή, μεταβάλλει τὴν φυσικὴν γλυκύτητα καὶ τὸ χρῶμα αὐτοῦ διὰ τῶν ἐκκρίσεων τῆς χολῆς καὶ τοιουτοτρόπως δι' ἀπειλῶν ἢ ἐνθαρρύνσεων κανονίζει τὰ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰς δρμάς (Τίμ. 71a-72d). Τὸ ἥπαρ εἶναι τὸ δργανον δι' οὐ ἔρχονται εἰς φῶς προσισθήσεις, ὄνειρα, προφητεῖαι κλπ. «Θηρίον πτοικίλον καὶ πολυκέφαλον», «πτολυκέφαλον θρέμμα» καλεῖ τὸ ἐπιθυμητικὸν δὲ Πλάτων, θέλων νὰ παραστήσῃ πόσον κακὸν καὶ βλαβερὸν εἶναι διὰ τὸν «έντος ἀνθρωπον» ὅταν μάλιστα ἐπικρατήσῃ ἐνεκα ἀδυναμίας καὶ ἀσθενείας τοῦ λογιστικοῦ (Πολιτ. 588 c κ.έξ. Φαῖδρ. 237d-238c).

Ο Πλάτων δὲν καθορίζει λεπτομερέστερον τὰς σχέσεις καὶ ἀλληλεπιβάσεις τῶν μερῶν αὐτῶν τῆς ψυχῆς. Άλλον δνομάζει αὐτά μέρη τῆς ψυχῆς (Πολιτεία 442c, 444b, 436a), ἀλλοῦ πάλιν «δυνάμεις» (Πολιτεία 477cc, Θεαίτ. 156a), καὶ ἀλλοῦ θεωρεῖ αὐτὰς «εἰδη» καὶ «γένη» (Φαῖδρ. 253c Πολιτεία 435 c, 438 c κ.έξ. Τίμ. 69cc, 77b). «Οπωσδήποτε ὅμως.

1. Ὁ Πλάτων δὲν γνωρίζει τὰ νεῦρα ως ἀγωγούς ἐρεθισμῶν καὶ διὰ τοῦτο ἀποδίδει εἰς τὸ αἷμα τὴν τοιαύτην ιδιότητα. Τὰ κατὰ τὰ αἷματοφόρα ἀγγεῖα περιγράφει εἰς τὸν Τίματον (77 c κ.έξ.).

φαίνεται διτι ἀποδίδει εἰς αὐτά ίδιότητας ψυχικῶν δυνάμεων μᾶλλον, καὶ τὴν ἐμφάτητα αὐτῶν ἀναγράφει εἰς τὸ λογιστικὸν καὶ διανοητικόν, ὅπερ εύθὺς ἔξι ἀρχῆς ὑπήρξεν, ὑπάρχει καὶ θὰ ὑπάρχῃ καὶ τὸ ὄποιον κυριαρχεῖ καὶ ἡ γεμονεύει (Τιμ. 41e, 70b, Φαιδ. 80a). Τὸ λογιστικὸν δνομάζει διὰ τοῦτο καὶ «έντὸς ἀνθρωπον» εἰς τὴν Πολιτείαν (589a). Ὅστε ἔκεινο τὸ ὄποιον δνομάζουμεν 'Εγώ ἐν τῇ ψυχολογίᾳ, είναι κατὰ τὸν Πλάτωνα τὸ λογιστικόν, ὡς ἀποτελοῦν ἄλλως τε καὶ δρον αὐτοσυνειδησίας.

'Ἐπι τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω καὶ συμφώνως πρὸς δσα σχετικῶς ἀναφέρονται εἰς τοὺς διαλόγους, αἱ ψυχικαὶ λειτουργίαι καὶ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα συμβαίνουσιν ὡς ἔξης:

Τὰ αἰσθήματα (Τιμ. 64a κ.ἔξ.) γεννῶνται ἔξι ὀθήσεως καὶ ἐπιδράσεως ἐρεθισμῶν ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων, δι' ὧν προκαλοῦνται κινήσεις ἐν τῷ σώματι φθάνουσαι διὰ τοῦ αἴματος μέχρι τῆς ψυχῆς, ἡ ὄποια μόνον αἰσθάνεται ἀποκρινομένη εἰς τὸν ἔξωτερικὸν ἐρεθισμὸν διὰ παλαιοτέρων ἐντυπώσεων, ἡ δι' ὅσων πρὸ τῆς ἐνσαρκώσεως γνωρίζει, προσδιορίζουσα τὰ κατὰ τὸ αἰσθημα αὐτό. Ἐὰν ἡ κίνησις αὐτῇ μεταδίδεται βραδέως καὶ ἀνευ ἐντάσεως, δὲν προκαλεῖ τὴν προσοχὴν τῆς ψυχῆς καὶ ἐπομένως δὲν συντελεῖ εἰς τὴν παραγωγὴν αἰσθήματος (Θεαίτητ. 184—185, Πολιτεία 352e). Ἐὰν ὅμως είναι ταχεῖα, ώρισμένης ἐντάσεως, καὶ λαμβάνη χώραν ἀκωλύτως, δπος ἡ κίνησις τοῦ φωτός εἰς τὴν δρασιν, τότε προκαλεῖ μὲν αἰσθημα καὶ ἀντίληψιν, δχι ὅμως καὶ συναίσθημα συγχρόνως ἥδονῆς, ἡ λύπης καὶ πόνου. Τοιαῦτα συναίσθηματα παράγονται ὅταν ἡ ἔξωθεν ἐπίδρασις καὶ ἡ ἐν τῷ σώματι κίνησις ἐπιφέρωσι μεταβολὴν τῆς ὑπαρχούστης φυσικῆς ἡ φυσιολογικῆς καταστάσεως καὶ ὅταν ἐπηρεάσωσιν αὐτὴν ὅπωσδήποτε. Τὸ σῶμα καὶ τὰ αἰσθητήρια ὄργανα ἀποτελοῦν τὸ μέσον μόνον μεταβιβάσεως τῶν ἐρεθισμῶν καὶ τῆς κινήσεως, ἡ τῆς ἀλληλεπιδράσεως τῶν ἔκτος καὶ ἐντὸς τοῦ σώματος στοιχείων, πυρός, ἀέρος, ὕδατος, γῆς, ἀτινα, διὰ συναντήσεως ὅμοιων, τοῦ ἔξωθεν φωτός ἡ πυρὸς λ.χ. καὶ τοῦ ἐντὸς τοῦ σώματος, παράγουν τὴν προκαλοῦσαν τὸ αἰσθημα κίνησιν.¹⁾ Οτι δ' ἡ ψυχὴ αἰσθάνεται καὶ δχι τὸ σῶμα, τοῦτο ἀποδεικνύει δ Πλάτων ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς συγκρίσεως καὶ διακρίσεως τῶν περιεχομένων τῶν ἐρεθισμῶν καὶ τοῦ είδους τῶν κινήσεων

1. Σημ. 'Ως πρὸς τὰς τοιαῦτας θεωρίας δ Πλάτων ἔκσι.ουντεῖ τὸν Δημόκριτον.

διά τὰ παραχθῆ αἰσθημα. Ἐάν καὶ σθανόμεθα διά τῶν δοφθαλμῶν, διά τῶν ὠτῶν καὶ διά τῶν ἄλλων αἰσθητηρίων ἀπλῶς, τότε θά ἐπρεπε τά τοιαῦτα αἰσθήματα νά παραμένουν χωριστά καὶ ἀσχετά πρὸς ἄλληλα «ώσπερ ἐν δουρείοις ἵπποις» καὶ τοιουτοτρόπως δὲν θά ἦτο δυνατὸν νά ἔξηγηθῇ πῶς συγκρίνομεν καὶ ἀντιπαραβάλλομεν τὸ ἐν αἰσθημα πρὸς τὸ ἄλλο. Ἐπομένως ἡ τοιαύτη ἐσωτερική ἐπεξεργασία, σύγκρισις κλπ. τοῦ περιεχομένου τῶν αἰσθημάτων, ἡ καὶ τῶν διαφόρων αἰσθημάτων, πρέπει νά γίνηται «διά μιᾶς τινος ίδεας, εἴτε ψυχῆς «ἡ διά τούτων αἰονὸργάνων αἰσθανόμεθα δσα αἰσθητά» (Θεοσιτητ. 184 d κ.ἔξ. 185, 186 Πρβλ. Πολιτείας 353 d) ¹).

Τά αισθήματα ἀφίνουν ἵχνη καὶ ἀποτυπώνονται εἰς τὴν ψυχὴν ὡς εἰς «κήριν ἐκμαγεῖον» ζωηρότερον καὶ διαρκέστερον, ή ἀσθενέστερον καὶ μετὰ μικρᾶς διαρκείας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔχομεν τὰς παραστάσεις. Ἡ ἀνάπλασις τούτων καὶ ἐπαναφορὰ εἰς τὴν συνείδησιν γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει ωρισμένων νόμων συνδέσεως καὶ συμπλοκῆς, ἣτοι τοῦ «ἀφ' ὁμοίων» (διμοιότητος), τοῦ «ἀπὸ τοῦ ἴσου» (ταύτότητος) (Φαίδ. 73d-74a κ.ἔξ.) Συμβαίνει ὅμως καὶ ἀφ' ἑαυτῶν, ἀνευ ἐπιδράσεως δηλαδή, νὰ ἐπανέρχωνται αἱ παραστάσεις εἰς τὴν συνείδησιν. Εἰς τὸν διάλογον Θεαίτητον (191 d κ.ἔξ.) ἡ ἀνάπλασις αὐτῇ τῶν παραστάσεων, «μνήμη» ὀνομαζομένη, παρομοιάζεται πρὸς «κήρινον ἐκμαγεῖον» καὶ θεωρεῖται δῶρον «τῆς τῶν Μουσῶν μητρὸς Μνημοσύνης», τὸ δὲ ὑποσυνείδητον παραβάλλεται πρὸς περιστερῶν φυλάσσονται καὶ εἶναι πάντοτε εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ νοός καὶ τοῦ λογιστικοῦ (Θεαίτητ. 197c κ. ἔξ. Νόμ. 732bc, Συμπόσ. 208a). «Σωτηρία τῆς αἰσθήσεως» καλεῖται εἰς τὸν Φίληβον (33d-34b) ἡ τοιαύτη μνήμη, διότι «ὅταν ἀμετά τοῦ σώματος ἐπασχε ποθ' ἡ ψυχή, ταῦτα ἀνευ τοῦ σώματος αὐτῇ ἐν ἑαυτῇ ὅτι μάλιστα ἀναλαμβάνῃ, τότε ἀναμιμνήσκεσθαι που λέγομεν». (Πρβλ. Τιμ. 45e-46a). Εἰς τὸ

1. Σημ. Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα ὅτι δὲ Πλάτων καὶ τὴν ἀρμονίαν καὶ τὸν ρυθμὸν ἀναφέρει εἰς τὰ αἰσθήματα, ἔμμηνέων ταῦτα κατὰ τὴν σκοπιμότητά των. Ἡ δραστικὴ καὶ ἡ ἀκοή ἐκτιμῶνται παρὰ πολὺ (Τιμ. 47a-e). Τὰ χρώματα (Τιμ. 67e-68a) παράγει ἐκ τῶν τριῶν κυρίων καὶ βασικῶν: τοῦ λευκοῦ, τοῦ μέλανος καὶ τοῦ ἑρυθροῦ. Τὸ πρῶτον τούτων ἀναφέρει εἰς τὴν διεύρυνσιν (διάκρισιν) τῆς δύψεως (δράσεως), τὸ δεύτερον δεωρεῖ ἀντίθετον τοῦ πρώτου, καὶ τὸ ἑρυθρὸν παράγει ἐκ μείζεως τοῦ λευκοῦ πρὸς τὸ ὑγρόν τοῦ ὄφειλμοῦ.

είδος καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀναπλάσεως καὶ ἐπαναφορᾶς εἰς τὴν συνείδησιν τῶν παραστάσεων διακρίνει ὁ Πλάτων τὴν μνήμην ἀπὸ τὴν φαντασίαν. Ἡ μνήμη περιορίζεται εἰς τὴν ἀπλῆν καὶ πιστὴν ἐπαναφορὰν τῶν παραστάσεων εἰς τὴν συνείδησιν, διότι δίκην γραμματιστοῦ ἔχει γράψει τὰς ἐντυπώσεις εἰς τὴν ψυχήν. Ἡ φαντασία δὲ μως, μεταβάλλει καὶ διαμορφώνει τὰς παλαιὰς ἐντυπώσεις καὶ παραστάσεις συμφώνως πρὸς τὰς κλίσεις καὶ τάσεις τοῦ ἀνθρώπου, τοιουτοτρόπως δὲ δίκην λωγράφου δημιουργεῖ ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος καὶ φυσικοῦ νέον τι (Φίληβ. 38e—40b Πρβλ. Σοφιστ. 263d—264b).

Τὰ αἰσθήματα, αἱ παραστάσεις καὶ ἡ μνήμη ἀποτελοῦν τὴν πρώτην καὶ κατωτέραν βαθμίδα τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν. Ἀνώτεραι τούτων είναι ἐκεῖναι, δι’ ὧν ἔρχεται εἰς φῶς ἡ «δόξα» (ἐννοια ψυχική) καὶ ἡ νόησις, ἡ τὸ κρίνειν καὶ συλλαγή εἰσθαί. Ἡ δόξα είναι τὸ μὲν ψευδῆς ὅταν σχηματίζηται ἐκ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ὄλικῶν συνεισθημάτων, τὸ δὲ ἀληθῆς ὅταν προέρχηται ἐξ αὐτῆς τῆς ψυχῆς ἀναμιμησκομένης τοῦ ὄρθοῦ καὶ ἀληθοῦς, ἀλλὰ μὴ αἰτιολογούστης τοῦτο. (Μένων 97, Συμπόσ. 202a, Πολιτεία 506e, Γοργ. 465a, Θεαίτητ. 195—196). Ὡς τοιαύτη περιλαμβάνει τρία κύρια στοιχεῖα: δνομα, ρῆμα καὶ τὸ «συμπλέκον τὰ ρήματα τοῖς ὄντασιν». Καὶ κατὰ τὸ δοξάζειν ὅπως κατὰ τὸ διανοίσθαι, συλλογίζεσθαι καὶ κρίνειν, λαμβάνει χώραν διὰ τῆς τοιαύτης συμπλοκῆς ὄντων καὶ ρημάτων συνομιλία τις τῆς ψυχῆς πρὸς ἑαυτήν, ἀλλὰ τὸ μὲν δοξάζειν περιορίζεται εἰς τὴν διαπίστωσιν καὶ διατύπωσιν τοῦ δότι φαίνεται καὶ συμβαίνει, ἐνῷ τὸ διανοεῖσθαι καὶ συλλογίζεσθαι ἔχει ὑπ’ ὅψιν τὴν διαπίστωσιν καὶ διατύπωσιν τῆς οὐσίας τοῦ είναι ἡ τοῦ μή είναι. Ἡ δόξα είναι «περὶ γένεσιν», ἡ νόησις δὲ «περὶ οὐσίαν» (Πολιτεία 534α, Τιμ. 29e, Συμπόσ. 202a, 203e—204a, Πολιτεία 476 b κ.έξ.). Ἡ δόξα καὶ τὸ δοξάζειν δὲν καταγίνεται εἰς τὸν λόγον καὶ τὴν αἰτίαν τῶν πραγμάτων. Ἡ νόησις καὶ τὸ νοεῖν ζητεῖ πανταχοῦ τὸν λόγον καὶ τὴν αἰτίαν, τὸ διατί. Αὗτη διὰ τοῦτο φέρει εἰς τὴν κυρίως γνῶσιν καὶ ἐπιστήμην. Ἡ τοιαύτη ἀνωτέρα ψυχική καὶ διανοητική λειτουργία λαμβάνει χώραν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νόμων: ταύτοτες, ἀντιφάσεως, ἀποκλείσεως, τοῦ μέσου ἢ τρίτου καὶ τοῦ αἰτίου, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω καὶ περὶ τῶν ὅποιών πραγματεύεται ἐκτενῶς ὁ Πλάτων εἰς τοὺς διαλόγους: Σοφιστήν, Πολιτείαν, Θεαίτητον,

Παρεμίδην, Φύθύδημον, Φαιδωνικ κλπ. (ϊδ. ἀνωτέρω). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔχομεν τρεῖς μορφὰς ἡ βαθμίδας ψυχικῶν λειτουργιῶν ἀφορώσσων εἰς τὸ χιγνώσκειν: 1) Τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ἐντυπώσεις, δι' ὧν παριστάνονται τὰ πράγματα ὅπως φαίνονται καὶ γίγνονται· 2) τὰς δόξας, αἱ δόποισι εἶναι σύνθεσίς τις αἰσθημάτων καὶ παραστάσεων, καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἄττον διαποκρίνονται πρὸς ὅ,τι τώρα λέγομεν «γενικὴ ν παράστασιν»; 3) τὴν καθ' αὐτὸν γνῶσιν καὶ ἐπιστήμην, ἥτις ἀποκαλύπτει τὴν οὐσίαν καὶ αἰτίαν τῶν φαινομένων καὶ γνομένων.

Τὸ συναίσθημα (πάθος, πάθημα) εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ δίονή, ἥτοι τήρησις ἡ ἐπαναφορὰ φυσικῆς ἀρμονικῆς καταστάσεως εἰς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ λύπη, δηλαδὴ διασάλευσις τῆς τοιαύτης ἀρμονικῆς καὶ φυσικῆς καταστάσεως. Κατὰ τὸν Φαίδωνα (60b κ.ἔξ.) εἰς πᾶν συναίσθημα συνυπάρχει ἡδονὴ καὶ λύπη, ἐφ' ὃσον πρόκειται περὶ «πληρώσεως τῶν φύσει προσηκόντων» (Πολιτεία 585d) ἡ περὶ ἔλλειψεως καὶ «κενώσεως». Ἡ ικανοποίησις τῶν δρμῶν διὰ τῆς σχετικῆς ἡδονῆς φέρει εἰς λύπην, ὅπως καὶ ἡ μὴ ικανοποίησις καὶ πλήρωσις. Τὰ συναίσθηματα εἶναι: 1) καθαρῶς ὑλικά καὶ σωματικά, ὅπως ἡ πείνα, ἡ δίψα, ὁ καύσων, κλπ., 2) μεικτά, ἥτοι ὑλικά καὶ πνευματικά, ὅποια εἶναι τὰ ἔξ ἀναμνήσεως, ἀτινα προκαλοῦν ὠρισμένας τάσεις καὶ ἐπιθυμίας, 3) καθαρῶς πνευματικά συναίσθηματα, ἀτινα ἔρχονται εἰς φῶς ἔξ ἀνωτέρων πνευματικῶν λειτουργιῶν, μαθήσεως κλπ. Ἐκ τῶν τοιούτων συναίσθημάτων σχηματίζονται καὶ ἔτερα διὰ μείζεως συναίσθημάτων διαφόρων εἰδῶν, ἡ διὰ μείζεως μόνον ἡδονῆς ἡ μόνον λύπης ἐκ συναίσθημάτων τοῦ αὐτοῦ εἰδους. Θυμός, πόθος, προσδοκία, συμπάθεια, ἕιως κλπ. εἶναι, κατὰ τὸν Πλάτωνα, τοιαῦτα μεικτά συναίσθηματα (Πρβλ. Φίληβ. 34 e κ.ἔξ.). Δὲν προκαλοῦσι πᾶσαι αἱ μεταβολαὶ καταστάσεων τοῦ σώματος συναίσθηματα, διότι συνήθης ἀλληλεπίδρασις καὶ κίνησις οὐδεμίαν ἡδονὴν ἡ λύπην φέρει, καὶ βραδέως λαμβάνουσαι χώραν μεταβολαί, ὅπως π.χ. ἡ ἀνάπτυξις τοῦ σώματος, ὑφ' οὐδενὸς συναίσθηματος συνυοδεύονται. Αἱ ἐκ μεταβολῶν ὅμως καταστάσεων ἀντιθέσεις (Πολιτεία 585) καὶ οἱ ἀναμνήσεις προκαλοῦν ὅπωσδήποτε συναίσθηματα. Ἐπίσης καὶ ψευδεῖς παραστάσεις καὶ ψευδαισθησίαι προκαλοῦν ἀνάλογα συναίσθηματα. Τὰ σύνθετα καὶ μεικτά συναίσθηματα εἶναι συνήθως ισχυρότερα, ἡ δὲ ἔξ αὐτῶν ὑπερβολικὴ χαρὰ ἡ λύπη ἀποτελεῖ σημεῖον ψυχικῆς νοσου. Καθαρά, ἀπλά ὑλικά συναίσθηματα,

είς τὰ δόκοια ἡ χαρὰ καὶ ἡ ἡδονὴ είναι ἀγνή καὶ παρουσιάζεται δινευ λύπης, εἰναι, κατὰ Πλάτωνα, τὰ καλαισθητικά, τὰ ἐξ ὥραιών χρωμάτων, γραμμῶν, γεωμετρικῶν σχημάτων, στερεομετρικῶν στρωμάτων, ἐξ εὐχαρίστων ὅσμῶν, ἐκ συμφωνιῶν καὶ ἀρμονιῶν κλπ. προερχόμενα. Πνευματικά δὲ τοιαῦτα είναι τὰ ἐξ τῆς μαθήσεως καὶ ἐκ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως προκύπτοντα. Τὰ καθαρά, ψηλικά καὶ πνευματικά ταῦτα συναισθήματα, φέρουν πλησιέστερον πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, ἢτις ἡμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ καὶ ἀλυπός ἡδονή, σύνθεσις ἡδονῆς καὶ γνώσεως (ἐπιστήμη), γενική ἐκ τῆς ἐπικρατούσης πανταχοῦ τάξεως καὶ ἀρμογίας κατάστασις.

Αἱ ἐπιθυμίαι τὸν Πλάτωνα, είναι ἐνσυνείδητοι τάσεις πρὸς ἴκανοποίησιν ὥρισμένου συναισθήματος. Τούτου διαφέρει ἡ ἐπιθυμία κατὰ τοῦτο, ὅτι ἔχει πάντοτε σκοπὸν ὥρισμένον καὶ ὑπόκειται: μᾶλλον εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ θυμικοῦ καὶ τοῦ λογιστικοῦ, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς δρμάς καὶ τὰ πάθη. Αἱ δρμαὶ καὶ τὰ πάθη είναι ἰσχυρότατα καὶ διαρκῆ συναισθήματα ἐκ φύσεως ἡ καὶ ἐκ συντηθείας δεδομένα. Ἐὰν λάβῃ τις ὑπὸ ὅψιν πῶς «ταῦτα τὰ πάθη ἐν ἡμεῖν οἶνον νεῦρα ἡ μήρινθοί τινες ἐνοῦσαι σπῶσι τε ἡμᾶς καὶ ἀλλήλαις ἀνθέλκουσιν ἐναντίαι οὖσαι ἐπ' ἐναντίας πράξεις» (Νόμ. 644e), θὰ διακρίνῃ ὁμέσως ὅτι ὑπάρχουσιν, ἀφ' ἐνὸς μὲν αἱ ψηλικαὶ δρμαὶ ὡς χονδρότερα νεῦρα καὶ μήρινθοι σιδηροῖ, ἀφ' ἑτέρου δ' αἱ πνευματικαὶ δρμαὶ ὡς νεῦρα λεπτότερα ἐξ εὐγενεστέρου καὶ εὐκάμπτου μετάλλου. Διὰ τούτων οἰονεὶ ὑπὸ ἀφράτου χειρὸς συρομένων (ὑπὸ τοῦ λογιστικοῦ) κινούμεθα. Εἰς τοὺς Νόμους (782de, Πρβλ. καὶ Πολιτείαν 574e καὶ Τίμ. 69d) διακρίνει ὁ Πλάτων τρεῖς ψηλικὰς δρμάς: τὴν πρὸς τροφὴν (ἔδωδὴν), τὴν πρὸς πόσιν καὶ τὴν γενετήσιον, αἱ δποῖαι ἔχουπηρετοῦν μὲν τὴν ἀφρετὴν ὅταν διὰ τῆς ἀνατροφῆς καὶ ποιδίας καταλλήλως καλλιεργηθῶσι καὶ διαπαδαγωγηθῶσι, μεταβάλλονται δ' εἰς κακίαν ὅταν τούναντίον συμβῇ. Ἐκ τῶν δρμῶν τούτων, τὴν γενετήσιον θεωρεῖ ὡς δυσκολώτατα δυναμένην νὰ διαπαδαγωγηθῇ. Αἱ ψηλικαὶ αὔταις δρμαὶ είναι κοιναὶ καὶ εἰς τὰ ζῷα (Νόμ. 831e Πολιτεία 586ah), ἀλλ' ὁ ἀνθρώπος ἔχει καὶ ἄλλας εὐγενεστέρας δρμάς, δποῖαι είναι ἡ πρὸς κίνησιν καὶ ἡ πρὸς ἀνακοίνωσιν (φώνημα, γλῶσσα). Ή διὰ τῆς Γυμναστικῆς καὶ τῆς Μουσικῆς καλλιέργεια τούτων συντελεῖ εἰς τὴν ἀναπτυξιν τοῦ πνεύματος καὶ εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἀνθρώπου ὑπεράνω τῆς κτηνώδους καταστάσεως. Πλὴν τούτων ὅμως, τὸ λογιστικὸν καὶ ἡ ἐπικράτησις τούτου ἔξευγενίζει τὰς δρ-

μάς καὶ τὰ ἐκ φύσεως πάθη, ὅταν ἐνισχυθὲν παρὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ γνώσεως ἔχῃ εἰς τὴν διάθεσιν καὶ ύπο τὰς διαταγές του τὸ θυμικόν, τὴν βούλησιν.

‘Η βούλησις στενώτατα πρὸς τὴν γνῶσιν καὶ ἐπιστήμην συνδεομένη, ἀναλόγως πρὸς τὴν δύναμιν καὶ ἐπιβολὴν ταύτης (τοῦ λογιστικοῦ δηλαδή), ἡ ἀντιστροφεύεται καὶ ἀντιδρᾷ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὰ πάθη καὶ τὰς ψυχικάς ὄρμας, ἡ παρασύρεται εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τούτων.’ Εξαρτᾶται λοιπὸν ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἐπιστήμης τὸ ποιὸν τῆς βούλησεως. Διὰ τοῦτο ὀλιγώτερον κακοὶ θεωροῦνται, παρὰ τοῦ Πλάτωνος, οἱ ἐκουσίως ἀμαρτάνοντες. Οἱ ἀκουσίως πράττοντες τὸ κακὸν εἶναι χειρότεροι, διότι ἔχουν παραμελῆσει τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ λογιστικοῦ τῶν, πρᾶγμα τὸ ὅποιον σημαίνει ὅτι εἶναι καθ’ ὅλοκληριαν ὑποδουλωμένοι εἰς τὸ ἐπιθυμητικόν, εἰς τὰ πάθη καὶ εἰς τὰς ψυχικάς των ὄρμας. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ὁ Πλάτων διακρίνει ισχυράν καὶ ἀσθενῆ βούλησιν (Πολιτεία) ἀναλόγως τῆς διαρκείας τῆς ἐπιδράσεως ἐκ μέρους τῆς εἰς πρᾶξιν παρακινούστης σκέψεως (τοῦ λογιστικοῦ) καὶ ἀναλόγως πρὸς τὴν ισχυρὰν ἡ ἀσθενῆ ἀντίστασιν εἰς ὅλλας ἐπιδράσεις καὶ εἰς τὰς ὄρμας. ‘Ἐπειδὴ βούλησις εἶναι ἡ διάθεσις τῆς ψυχῆς πρὸς σκόπιμον δρᾶσιν καὶ ἐνέργειαν χάριν ἀλύπου καὶ διαρκοῦς ἡδονῆς (Γοργίας), διὰ τοῦτο ἀγαθὴ μὲν βούλησις εἶναι ἔκεινη, ἡ ὅποια ἐκτελοῦσα τὰς διαταγές τοῦ λογιστικοῦ φέρει εἰς τὴν ἀλυπόν καὶ διαρκῇ αὐτὴν ἡδονὴν (εὔδαιμονίαν), κακὴ δὲ ἡ ἐξυπηρετοῦσα τὰ πάθη καὶ τὰς ψυχικάς ὄρμας καὶ φέρουσα διὰ προσωρινῶν ἡδονῶν εἰς λύπας καὶ εἰς τὴν δυστυχίαν. Προκειμένου περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐλευθερίας ἡ μὴ τῆς βούλησεως, κατὰ Πλάτωνα, ὅπερ τόσον ἀπησχόλησε καὶ ἀπασχολεῖ τοὺς ἐρευνητὰς τούτου, ἔχομεν νὰ εἴπωμεν ὅτι σχετικῶς δύο τινὰ διατυπώνει σαφῶς ὁ Πλάτων: Πρῶτον ὅτι δὲν εἴμεθα ἐλεύθεροι νὰ ἀποφασίσωμεν καὶ νὰ πράξωμεν ὡς πρὸς αὐτὸν τὸ ὅποιον ἀγνοοῦμεν. Δεύτερον ὅτι ἡ γνῶσις καὶ ἐπιστήμη ἀσκοῦσι τοιαύτην ἐπίδρασιν, ώστε προφυλάσσουν ἀπὸ τὰ λάθη καὶ τὰ παραπτώματα. Ἐπομένως ἡ γνῶσις καὶ ἐπιστήμη ἀναπτύσσουσαι τὴν ἰκανότητα πρὸς τὸ ἐκλέγειν, ἀποφασίζειν καὶ πράττειν, ὑποστρέζουν καὶ ἔξασφαλίζουν τὴν ἐλευθερίαν τῆς βούλησεως. Ταύτην ὑποστήριζει ὁ Πλάτων καὶ εἰς τὴν Πολιτείαν (617e 619b), ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ἐκαστος ἐκλέγει ἔνα βίον «ῳ συνέσται ἔξ ἀνθρητοῖς» καὶ εἰς τὸν Τίμαιον (42b), εἰς τοὺς Νόμους (904b), εἰς τὸν Φαι-

δρον (248^{bc}), όπου ή κακία τῶν ἡνιόχων θεωρεῖται ὑπαίτιος τῆς πτώσεως τῶν ψυχῶν κλπ. Ἐξ ἀλλού θεωρῶν τὴν ἀρετὴν «ἀδέσποτον» (*Πολιτείας* 617e) νομίζει ὅτι ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἔξασται νὰ ἀποκτήσῃ ταύτην ἥ μὴ καὶ νὰ καταστῇ εὔτυχής ἥ δυστυχής. Μετά τούτων λοιπόν, ἀν ληφθῆ ὑπ' ὅψιν ὅτι καὶ τὸ «οὐδεὶς ἐκών κακός» κατὰ βάθος σημαίνει ὅτι οὐδεὶς πρόστει τὸ κακόν ἐκ πεποιθήσεως ὅτι τοῦτο εἶναι κακὸν εἰς αὐτὸν καὶ δχὶ καλόν, καθίσταται φανερὸν ὅτι ὁ ἀνθρωπός, κατὰ Πλάτωνα, ἀποφασίζει καὶ πράττει κατ' ἐλευθέραν ἐκλογὴν καὶ βούλησιν ὅπωσδήποτε. Διὰ τοῦτο δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Πλάτων, ἀνεξαρτήτως ἄλλων καὶ ὀλιγωτέρας σημασίας ἐκφράσεων, ὑποστηρίζει τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως.

Περὶ χαρακτήρων, ἀναφέρει ὁ Πλάτων παρὰ πολλὰ ίδιως εἰς τὴν Πολιτείαν καὶ εἰς τοὺς Νόμους. Ἐπὶ τῇ βάσει διακρίσεως μεγαλυτέρας ἥ μικροτέρας ισχύος καὶ ἐπιδράσεως τοῦ λογιστικοῦ, τοῦ θυμικοῦ καὶ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, χωρίζει χαρακτῆρας ὑλιστικούς (φιλοχρήματον), φιλοδόξους (φιλοτίμους καὶ φιλονίκους) καὶ φιλοσοφικούς (τοὺς ἐνθουσιῶντας δι' αὐτὸ τὸ καλόν, ἀγαθὸν καὶ ἀληθές). Συμφώνως δὲ πρὸς τὴν τοιαύτην διαίρεσιν περιγράφει τοὺς τύπους καὶ χαρακτῆρας τῶν φύλων, ἀνδρὸς καὶ γυναικός, καὶ δονομάζει σχετικῶς «τὸ μὲν μεγαλοπρεπές... καὶ τὸ πρὸς τὴν ἀνδρείαν ρέπον, ἀρενωπόν... τὸ δὲ πρὸς τὸ κάσμιον καὶ σῶφρον μᾶλλον ἀποκλίνον, θηλυγενέστερον...» (Νόμ. 802 e κ.ἔξ. *Πολιτείας* 431 c-d). Ψυχολογίαν καὶ χαρακτηρολογίαν τῶν ἡλικιῶν ἀπαντῶμεν εἰς τὴν Πολιτείαν (536d, 306e, 375, 487a, 503e) καὶ εἰς τοὺς Νόμους (788a, 710a κ. ἔξ.) διπού μετ' ἀπαραμίλλου τελειότητος περιγράφονται σὶ πνευματικαὶ καὶ σὶ ψυχικαὶ ίδιοτυπίαι τῶν γερόντων, τῶν ἀνδρῶν καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν παιδίων. Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα ὅτι ἡ γεροντικὴ ἡλικία ἐκτιμᾶται περισσότερον, διότι κατ' αὐτὴν ἐπέρχεται πλήρης πνευματικὴ ὡριμότης καὶ ὀλιγοστεύει ἥ ἐπίδρασις τῶν ὑλικῶν δρυμῶν. Τὸ φιλοσοφεῖν καὶ ἐμβαθύνειν εἰς τὰς σχέσεις τῆς ζωῆς καὶ τῆς φύσεως θεωρεῖ ὁ Πλάτων κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς γεροντικῆς ἡλικίας, ἐνῷ τὸ θυμικόν, τὴν βούλησιν, νομίζει μᾶλλον τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας κύριον γνώρισμα. Εἰς τὴν παιδικὴν καὶ ἐφηβικὴν ἡλικίαν διαβλέπει μίαν διακρῶς προϊούσσαν ἀνάπτυξιν καὶ διὰ τοῦτο συνιστᾷ τὰ κατάλληλα μέσα καὶ μέτρα ἀγωγῆς καὶ μορφώσεως, περὶ τῶν δποίων κατωτέρω θεού γίνη λόγος. Ἀλλὰ πλὴν τῆς δμαδικῆς καὶ γενικῆς ταύτης χαρακτηρολογίας εύρισκομεν εἰς τὸν Πλάτωνα καὶ καθαρῶς ἀπομί-

κήν τοιαύτην, βάσιν τῆς διποίας αποτελούν ή σωματική διάπλασις καὶ ύγειας ἀφ' ἐνός, καὶ αἱ ψυχοπνευματικαὶ ἐκδηλώσεις ἀφ' ἑτέρου. Τὴν καθαρῶς ἀτομικὴν αὐτὴν χαρακτηρολογίαν ἀποστῶμεν εἰς τοὺς χαρακτηρισμούς τῶν προσώπων τῶν διαλόγων. Οἱ Σοφισταὶ, διποίς χαρακτηρίζονται εἰς αὐτούς, ἀποτελοῦν καὶ διαδικῶς ὡς ἐπαγγελματίαι καὶ ἀτομικῶς ὡς πρόσωπα, ἴδιαιτέρους τύπους, διποῖς π.χ. ὁ Πρωταγόρας, ὁ Γοργίας, ὁ Πρόδικος, ὁ Ἰππίας, ὁ Πῶλος, ὁ Θρασύμαχος. 'Ο Σωκράτης, ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ Θεαίτητος, ὁ Εύθύφρων, ὁ Γλαύκων κλπ. παρουσιάζονται ἐπίσης ὡς ἴδιαιτεραι ἀτομικαὶ ψυχοφυσιογνωμίαι καὶ ἴδιότυποι ψυχοσυνθέσεις. Τὸν χαρακτηρισμὸν δὲ τοῦ ρήτορος (ὡς ἀνθρώπου τοῦ κόσμου) καὶ τοῦ φιλοσόφου (ὡς ἀπέχοντος τοῦ κόσμου καὶ τῆς τύρβης), ὃντως γίνεται εἰς τὸν διάλογον Θεαίτητον (174 κ.ξ.). Θὰ ἔγινεν ἀσφαλῶς πᾶσα νεωτέρα ψυχογραφία καὶ χαρακτηρολογία. Εἰς τὴν Πολιτείαν τέλος (435 e. κ.ξ.) ἀναπτύνσσει καὶ ὀλόκληρον λαοψυχολογίαν καὶ λαοχαρακτηρίδην. 'Αναγνωρίζει δηλαδὴ ἴδιοτυπίαν τῶν λαῶν καὶ ἔθνῶν σχηματιζομένην ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ περιβάλλοντος, ἐκ τῶν συνθηκῶν τοῦ βίου καὶ ἐκ τῶν παραδόσεων. Οὗτο δ' ἔχων ὡς βάσιν πάντοτε τὰς σχέσεις τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν χαρακτηριστικὴν ἐπικράτησιν τοῦ λογιστικοῦ, ἢ τοῦ θυμικοῦ, ἢ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, χαρακτηρίζει τοὺς βορείους λαούς (Σκύθας) ὡς μᾶλλον θυμοειδεῖς (θουλητικούς καὶ ἐνεργητικούς, φιλονίκους καὶ φιλοτίμους, φιλοπολέμους), τοὺς νοτίας τῆς 'Ελλάδος οἰκοῦντας (Αἴγυπτίους καὶ Φοίνικας) ὡς φιλοχρημάτους (ἐμπόρους κατ' ἔξοχήν, ἐπιχειρηματίας κλπ.) καὶ τοὺς μεταξύ τούτων οἰκοῦντας τέλος 'Ελληνας, ὡς φιλομαθεῖς καὶ ἔχοντας δλα τὰ ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ λογιστικοῦ χαρακτηριστικά.

Εἰς τὸν Τίμαιον, εἰς τοὺς Νόμους (775b, 789c, 792c) καθὼς καὶ εἰς ἄλλους διαλόγους ἀναπτύσσονται θεωρίαι καὶ περὶ κληρονομικότητος, διποι γίνεται λόγος περὶ μεταδόσεως σωματικῶν καὶ ψυχικῶν νοσημάτων καὶ περὶ ἐπιδράσεως τῆς μέθης εἰς τὰ τέκνα. Λίαν ἐνδιαφέρονται εἶναι καὶ δσσα λέγει εἰς τὸν Τίμαιον (86b—87b) περὶ ψυχικῶν νόσων. Τοιαύτας θεωρεῖ ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν μανίαν καὶ τὴν «ἀμαθίαν», ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἀκολασίαν. 'Ανευ μαθήσεως καὶ ἀναπτύξεως ἡ ψυχὴ ὡς κωλυομένη εἰς τὴν ἀνάπτυξιν της, νοσεῖ, κατὰ τὸν Πλάτωνα, διὰ τῆς ἀκολασίας δὲ προσβάλλεται ἐπίσης σοβαρῶς. 'Η συμμετρία καὶ ἀρμονικὴ σχέσις μεταξύ

σώματος καὶ ψυχῆς ἔξασφαλίζει ἀμφοτέρων τὴν ὑγείαν καὶ ἀκμὴν (Τιμ. 87c-89b). Περὶ ἐθισμοῦ, περὶ ὄνειρων, ὑπνου, ἐρωτος κλπ. γίνεται ἐπίσης διάμακρων λόγος εἰς τοὺς διαλόγους. Περὶ ψυχῶν ὥρων ζώων ὡς ἔχόντων μόνον θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικὸν καὶ περὶ τῶν φυτῶν ἐγένετο ἥδη δινωτέρων λόγος.

4. *Tὸ αγαθόν.*

α.) *Η διπλή σημασία καὶ ἡ ἔννοια τοῦ ἀγαθοῦ.*

Τὸ ἀγαθόν εἰς τοὺς Διαλόγους καὶ εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἐν γένει τοῦ Πλάτωνος, παρουσιάζεται ὑπὸ διάφορον βάθος; καὶ πλάτος ὡς ἔννοια, καὶ κυρίως ὑπὸ διπλῆν σημασίαν: 'Αφ' ἐνὸς μὲν ὡς σκοπός ἐνεργείας καὶ μέτρον ἡθικῆς πράξεως, ὡς ἀντικείμενον δηλαδὴ τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς Ἡθικῆς, ἀφ' ἑτέρου δ' ὡς λόγος καὶ αἰτία τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ πάσῃς γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως, ὡς ὑπέρτατόν τι καὶ ἀνωτάτη ἰδέα, ὡς ἀντικείμενον τῆς Μεταφυσικῆς. 'Η σκοπιμότης καὶ ἡ αἰτία τῶν δυτῶν, τῶν πράξεων καὶ ἐνεργειῶν ἐν τῇ ζωῇ καὶ ἐν τῇ φύσει, ἡ μελέτη τοῦ τελειοτάτου καὶ εύδαιμονος βίου ἀπό τε ἀτομικῆς καὶ ἀπό τοινωνικῆς ἀπόψεως, ἔφερον, ὅπως γνωρίζοιεν ἥδη, τὸν Πλάτωνα ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ καὶ προσεχῆ εἰς τὰ νοητὰ καὶ «ἐπέκεινα», ἀπὸ τὸν αἰσθητὸν καὶ ὑλικὸν κόσμον, εἰς τὸν νοητὸν καὶ «ὑπέρουράνιον» κόσμον τῶν Ἱδεῶν. "Οπως δὲ τὴν ἀρχὴν καὶ τὰ πρότυπα τῶν δυτῶν τοῦ αἰσθητοῦ καὶ ὁρατοῦ κόσμου διέκρινεν εἰς τὸν νοητὸν κόσμον τῶν Ἱδεῶν, σύτῳ καὶ τοῦ νοητοῦ αὐτοῦ κόσμου τὴν ἀρχὴν ἀνεγνώριζεν εἰς ὑπέρτατόν τι «μονοειδὲς» ὃν, ὑπερέχον πάσῃς οὐσίας καὶ γνώσεως, συγκεντρῶνον ἐν ἑσυτῷ πᾶσαν τελειότητα, πᾶν κάλλος, πᾶσαν ἀλήθειαν καὶ ἀγαθότητα εἰς ἀπόλυτον βαθμόν. Τοῦ ἀπολύτου τούτου καὶ ὑπεράνω πάσῃς οὐσίας, γνώσεως καὶ ἐπιστήμης ὑπάρχοντας—διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀνεκφράστου—δέν εύρισκει ἄλλην καταλληλοτέραν ὄνομασίαν ὁ Πλάτων, καὶ καλεῖ σύτῳ ἀγαθὸν ἀπολύτως, ἥλιον τοῦ νοητοῦ κόσμου κατὰ παραβολὴν πρὸς τὸν ἥλιον τοῦ ὁρατοῦ κόσμου, Θεὸν δημιουργὸν κ.λ.π. Εἰς τὴν Πολιτείαν (506 ε κ.ἔξ.), ὅπου πρόκειται περὶ τοῦ ἀγαθοῦ ὡς ἀνωτάτης ἰδέας καὶ οὐσίας, ἀποφεύγει ὁ Πλάτων νὰ δρίσῃ τὸ ἀγαθὸν ὡς ἰδέαν καὶ ἔννοιαν, εἰς τὸν διάλογον Φίληθον ὅμως καθορίζει τὰ κατ' αὐτὸν σαφῶς καὶ κατὰ τρόπον ὡστε νὰ φαίνηται

ή σχέσις και διαβάθμισις τοῦ ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως ἀγαθοῦ πρὸς τὴν ίδεαν τούτου. Τὸ δύαθρὸν λοιπόν, κατὰ τὸν διάλογον Φίληβον (62 Ι. κ. ἑξ.) μετέχει μὲν τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἡδονῆς, τῆς γνώσεως δηλαδὴ καὶ τῆς ἀπολαύσεως, πράγματι διμῶς δὲν συμπίπτει οὔτε πρὸς τὴν πρώτην, οὔτε πρὸς τὴν δευτέραν. Εἶναι τρίτον τι καὶ διάφορον ἀμφοτέρων τούτων.

Εἶναι κατ' ἀνάγκην μετέξεις τις καὶ σύνθεσις ἀμφοτέρων παρουσιάζουσα νέον τι. *Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν μεῖξιν αὐτὴν φρονήσεως καὶ ἡδονῆς πρέπει νὰ τηρηθῇ ἡ ἀπαιτουμένη ἀναλογία καὶ τὸ μέτρον διὰ νὰ προκύψῃ τὸ ἀγαθόν, διὰ τοῦτο ἀγαθὸν κυρίως δὲν εἶναι τὰ στοιχεῖα καὶ συστατικά τὰ ἐκ τῆς φρονήσεως καὶ ἐκ τῆς ἡδονῆς λαμβανόμενα, ἀλλὰ τὸ μέτρον αὐτὸν ἀκριβῶς καὶ ἡ σύμμετρία καὶ ἀρμονία, ἃνευ τῶν ὅποιων τὸ ἐκ φρονήσεως καὶ ἡδονῆς μείγμα δὲν δύναται νὰ είναι «τέλειον καὶ ἰκανόν». Τούτου δοθέντος, πρῶτον καὶ κύριον γνωρισμα καὶ χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι τὸ «μέτρον καὶ τὸ μέτρον καὶ καίριον, καὶ πάντα ἀπόσταχρή τοιαῦτα νομίζειν τὴν ἀδιον ἡρῆσθαι φύσιν» (Φίληβ. 66α). Δεύτερον κατὰ σειρὰν γνωρισμα καὶ συστατικὸν αὐτοῦ εἶναι ἡ κατ' ἀφαρμογὴν τῆς ίδεας τοῦ μέτρου καὶ τῆς ἀρμονίας παράστασις καὶ διαμόρφωσις τοῦ καλοῦ καὶ τελείου, «τὸ σύμμετρον καὶ καλὸν καὶ τέλεον καὶ ἰκανὸν καὶ πάνθ' ὅσα τῆς γενεᾶς αὖ ταύτης ἔστιν». *Ως τρίτον συστατικὸν τοῦ ἀγαθοῦ ἀναφέρει ὁ Πλάτων τὴν φρόνησιν καὶ τὸν νοῦν, τὰς ἰκανότητας δηλαδὴ πρὸς γνῶσιν καὶ ἐκτίμησιν τῶν ὡς ἀνωχαρακτηριστικῶν καὶ ίδιοτήτων τοῦ ἀγαθοῦ. Τέταρτον εἶδος καὶ χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀγαθοῦ θεωρεῖ τὰς ἐπιστήμας, τέχνας καὶ ἀληθεῖς δόξας, αἱ ὅποιαι ἀφορῶσιν εἰς τὴν γνῶσιν καὶ ἐκτίμησιν αὐτοῦ. *Ως πέμπτον τέλος κατὰ σειρὰν κατωτέρου βαθμοῦ συστατικὸν καὶ χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀγαθοῦ λαμβάνει ὑπὸ δύψιν τὰς καθαρὰς καὶ ἀλύπους ὄλικάς καὶ πνευματικάς ἡδονάς, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἔγένετο λόγος (Πρβλ. Φίληβ. 36c–53c). Εἰς τὴν κατὰ σειρὰν ἀπαρίθμησιν αὐτὴν τῶν γνωρισμάτων καὶ συστατικῶν τοῦ ἀγαθοῦ διακρίνονται τώρα εὐκόλως αἱ ὡς ἀνωτέρω δύο αὐτοῦ ἀπόψεις. Εἰς τὰ δύο τελευταῖα γνωρισμάτα καὶ χαρακτηριστικά, ὅπου πρόκειται περὶ τῆς ἐπιστήμης–τέχνης–δόξης ἀληθοῦς καὶ περὶ καθαρῶν καὶ ἀλύπων ἡδονῶν, παριστάνεται τὸ ἀγαθόν ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἀνθρωπὸν καὶ πρὸς τὸν πρακτικὸν αὐτοῦ βίον. Εἰς τὰς πρώτας τρεῖς βαθμίδας γνωρισμάτων καὶ χαρακτηριστικῶν (μέτρον–μέτριον–καίριον, σύμμετρον–καλὸν–τέλειον–νοῦς–φρόνησις–

άληθεια) διακρίνονται κυρίως γυνωρίσματα και συστατικά του ἀγαθοῦ ως ίδεας. Ἀπό πρακτικῆς ἀπόψεως ἡ ἐφαρμογή του ἀγαθοῦ ἀπαιτεῖ γνῶσιν και διάκρισιν του ὄντως ἀγαθοῦ ἀπό του μὴ τοιούτου, η γνῶσις δ' αὐτή και διάκρισις στηρίζεται κυρίως εἰς τὴν διάκρισιν μεταξύ τῶν διαφόρων ἡδονῶν, διότι πάντως ἡ ἡδονὴ και ἀπόλαυσις πρέπει νὰ συνοδεύῃ τὴν ἀγαθὴν πρᾶξιν, αὗτη ὅμως εἶναι ὄντως ἀγαθὴ ὅταν δὲν συνοδεύηται ἀπό ύλικας ἡδονὰς και ἀλλας τοιαύτας, αἱ ὅποιαι φέρουν εἰς λύττην και εἰς τὸ ἀντίθετον του ἀγαθοῦ, εἰς βλάβην δηλαδὴ και ζημίαν σωματικήν η ψυχικήν και πνευματικήν. Ἡ τελεία και ἀλπητής γνῶσις του ἀγαθοῦ φέρει, κατὰ τὸν Πλάτωνα, εἰς τὴν μετά φρονήσεως ἐφαρμογὴν τῆς ίδεας αὐτοῦ, δηλαδὴ «τοῦ συμμέτρου και καλοῦ και τελέου», καθὼς και τοῦ «μέτρου και μετρίου και καιρίου». Ἡ τοιαύτη ίδεα του ἀγαθοῦ εἶναι βεβαίως ἔννοια τούτου κατ'ούσιαν. Γίνεται δημος αὐτοτελὴς και ἀνεξάρτητος, ἐάν ἀσχέτως πρὸς τὴν πρᾶξιν, προβληθῇ εἰς τὸ ἀπόλυτον, και ὁ κόσμος ὅλος μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ληφθῆ ὑπ’ ὅψιν ως ἀντανάκλασις τῶν ἰδιοτήτων του ἀπολύτως ἀγαθοῦ, ως ἐφαρμογὴ του ἀπολύτου μέτρου, του ἀπολύτως «μετρίου και καιρίου και συμμέτρου και καλοῦ και τελέου». Ἡ ίδεα αὐτὴ του ἀγαθοῦ, δχι μόνον ἐκδηλώνεται εἰς τὴν τελειότητα, τάξιν, ἀρμονίαν και κάλλος του Σύμπαντος και τῆς ψυχῆς τούτου, ἀλλὰ ὑπάρχει και κυριαρχεῖ ἐφ’ ὅλου του νοητοῦ κόσμου και τῶν ίδεῶν, διότι και πᾶσα ίδεα μετέχει ἀπαραιτήτως τῆς ίδεας του ἀγαθοῦ. Ἐπίστης ἐκδηλώνεται και εἰς τὸν ἀνθρωπὸν ως εἰς μικρόκοσμον, ὁ ὅποιος ἀποτελούμενος ἐκ τῶν αὐτῶν φυσικῶν στοιχείων και ἐκ ψυχῆς ἀνωτέρας, γνωρίζει ἐκ φύσεως τὸ ἀγαθὸν και τείνει πρὸς σύτο. Ἡ εύδαιμονία τὴν ὅποιαν πάντες ποθοῦν και ἐπιδιώκουν συνίσταται εἰς τὴν ἀπόκτησιν του ἀγαθοῦ. Πᾶσα ἐνέργεια και πρᾶξις, πᾶσα προσπάθεια, ἀνεξαρτήτως του εἰδους και του ποιοῦ αὐτῆς, σκοπὸν ἔχει τὸ ἀγαθόν. Και αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἱκανοποίησις τῶν δρμῶν και ἡ ἐπιδίωξις τῆς κοινῆς ἡδονῆς γίνεται χάριν του ἀγαθοῦ. Ἀλλὰ τὸ τοιούτον ἀγαθὸν δὲν εἶναι τὸ ὄντως και πραγματικὸν ἀγαθὸν πάντοτε. Διά τοῦτο οἱ πράττοντες τὸ κακὸν νομίζουν ὅτι πράττουν ἀγαθόν τι, τούλαχιστον διὰ τὸν ἔαυτόν των, ἀπαιτεῖται δὲ γνῶσις του ὄντως ἀγαθοῦ, κατὰ τὸν Πλάτωνα, διὰ νὰ εἶναι τις ἀσφαλής. Αἱ κατώτεραι ύλικαι ἐπιθυμίαι και ἡδοναί, η ἐπιρροή τῆς σαρκὸς ἐπὶ τῆς ψυχῆς συντελοῦν εἰς τὴν παραπλάνησιν και εἰς τὸ νὰ νομίζῃ τις ως ἀγαθόν, ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον τούτου. Ὅστε ἐκ τῆς γνῶσεως και διακρίσεως του

ῶντως ἀγαθοῦ ἔξαρτάται, η προσαρμογὴ τῆς ζωῆς εἰς τὰ κατ' αὐτό.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔχομεν τὴν διπλῆν ἑννοιαν καὶ σημασίαν τοῦ ἀγαθοῦ εἰς τὸν Πλάτωνα. Περὶ αὐτοῦ ὡς ἀνωτάτης ίδεας θὰ γίνη λόγος ἐν τοῖς ἐπομένοις προκειμένου περὶ τῆς ἀποκορυφώσεως τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας. Ἐνταῦθα εύθὺς ἡμέσως θὰ καταχθοῦμεν εἰς τὰ κατὰ τὸ ἀγαθὸν ἀπὸ πρακτικῆς καὶ ήθικῆς ἀπόψεως καὶ κατ' ἀναφορὰν εἰς τὸν ἀτομικὸν καὶ εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον.

β') Τὸ ἀγαθὸν ἐν τῷ ἀτομικῷ βίῳ.—Ηθικὴ.

Ο ἀνθρωπὸς, κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἐκ φύσεως ἀγαπᾷ καὶ θέλει τὰ ἀγαθά, διότι μὲ τὴν ἀπόκτησιν αὐτῶν καθίσταται εὖδαιμονες καὶ οὐκέτι προσδεῖ ἔρεσθαι» (Συμπόσ. 204e—205a κ.έξ.).³⁴ Οπως πᾶν ὃν ἔχει σκοπόν τινα καὶ πρὸς τοῦτον διαρκῶς τείνει, οὗτο καὶ τὴ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου πλασθεῖσα ἐκ τῆς ἀθανάτου ἐκείνης οὐσίας εἰς τὴν ὅποιαν ὑπάρχει καὶ ἀκτινοβολεῖ τὸ τέλειον, τὸ ὑπέροχον, τὸ ἀριμονικόν, τὸ ἀγαθὸν δηλαδὴ ὡς ίδεα, σκοπὸν ἔχει τὴν ἔνωσίν της πρὸς τὴν ίδεαν αὐτὴν καὶ χάριν τῆς ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ἐνεργεῖ καὶ πράττει τὸ πᾶν. Διὰ τῆς τοιαύτης ἔμφύτου καὶ ἐνδιαθέτου τάσεως τῆς ψυχῆς ἔξηγεῖται δὲ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ἀκράτητος ἔρωτος. Εὐδαιμονίαν δὲ κατὰ βάθος θεωρεῖ δὲ Πλάτων τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν τῆς τελειότητος, τῆς ἀριμονίας, τὴν θεωρίαν τέλος αὐτῆς τῆς ίδεας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τὴν συμφώνως πρὸς ταύτην ρύθμισιν τόσον τῶν σχέσεων καὶ ἀλληλεπιδράσεων ψυχῆς καὶ σώματος, ὃσον καὶ τῶν σχέσεων καὶ ἀλληλεπιδράσεων πρὸς τὸν ἔξω κόσμον καὶ τὸ περιβάλλον. Άλλὰ τὴν ψυχὴν σκοτίζουν καὶ παραπλανοῦν αἱ ἐπιδράσεις τοῦ σώματος καὶ τῶν ύλικῶν ὄρμῶν, καὶ τοιουτοτρόπως δίδουν ἀλλην κατεύθυνσιν εἰς τὴν εἰρημένην ἐνδιάθετον αὐτῆς τάσιν πρὸς τὸ ἀγαθόν. Τούτου ἔνεκα ὡς εὐδαιμονία συνήθως ἐκλαμβάνεται ἔλλο τι καὶ διάφορον ἢ ἀντίθετον πρὸς τὴν ἀληθῆ καὶ πραγματικὴν τοιαύτην, ἀγαθὸν δὲ θεωρεῖται πᾶν ἀλλο, ἐκτὸς τῆς ὡς δινω ίδεας αὐτοῦ. Διὰ νὰ ἐπανεύρῃ λοιπὸν τὴ ψυχὴ τὴν εύθειαν δόδον πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ προορισμὸν τῆς πρέπει νὰ γνωρίσῃ τὸ δοντῶς ἀγαθὸν καὶ τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν, νὰ ἀνακαλύψῃ ἐν ἑαυτῇ τὴν πρὸς ταῦτα πραγματικὴν αὐτῆς τάσιν καὶ οὕτω ἀντιτιθεμένη καὶ ἀντιδρῶσα εἰς τὰ διάφορα ἔξωτερικά καὶ ἐσωτερικά ἐμπόδια, καταπολεμοῦσα δηλαδὴ τὰ πάθη καὶ τὰς ύλικάς ὄρμός καὶ τὰς

Πλάτων—Γ. Παναγιωτίδου

έπιθυμίας, νά κάολουθηση την παρά τοῦ νοός καὶ τῆς φρονήσεως, παρά τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς γνώσεως ὑποδεικνυμένην δόδον πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ πρὸς τὴν ἀληθῆ καὶ πραγματικὴν εὐδαιμονίαν.

Τὴν εύδαιμονιστικὴν αὐτὴν θεωρίαν δὲ Πλάτων ἀναπτύσσει εἰς τοὺς Διαλόγους του πτηρῶν τὴν ἀπαιτουμένην ἐπαφὴν πρὸς τὸν πρακτικὸν βίον καὶ ἀνερχόμενος βαθμηδὸν ἀπὸ τοῦ συνήθους καὶ σχετικοῦ, εἰς τὸ ἴδεωδες, ἀπόλυτον καὶ τέλειον. Εἰς τοὺς διαλόγους τῆς πρώτης περιόδου (Πρωταγόραν κ.λ.π.) ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν καὶ τοῦ Σωκράτους, ταυτίζει τὴν εύδαιμονίαν πρὸς τὴν «ἄλυπτον ἡδονὴν» ὀργάτερον δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ διαλόγου Ποργίου, ἀναφέρει αὐτὴν εἰς τὸν κόσμον τῶν ἴδεων καὶ εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ἀνωτάτης ἴδεας τοῦ ἀγαθοῦ, καλοῦ καὶ ἀληθοῦ. Κατὰ τὴν τελευταίαν ὅμως περιόδον τῆς ζωῆς του λαμβάνει πάλιν ὑπὸ σπουδαίαν ἐποψιν τὴν ἡδονὴν καὶ τὰ καθαρὰ πνευματικά καὶ ύλικά συναισθήματα, περὶ τῶν ὅποιων ἔγένετο ἥδη λόγος. Τοῦτο, διότι τώρα πρόκειται περὶ τῶν ἀνθρωπίνως δυνατῶν ἐκείνων μέσων, τὰ ὅποια εἶναι ίκανά ὥστε νά ἀνυψώσωσι τὸν ἀνθρωπὸν εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ ἀληθοῦς καὶ πραγματικοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς εὐδαιμονίας. Ἐννοεῖται δτὶ καὶ δ ἡδονισμὸς οὗτος τοῦ Πλάτωνος, ὅπως καὶ δ τῆς πρώτης περιόδου, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸν ὑλιστικὸν ἡδονισμὸν καὶ εὐδαιμονισμόν. Διὰ τοῦτο δὲ ἡδονισμὸς τῆς πρώτης περιόδου ἀποτελεῖ τὴν πρώτην βαθμίδα πρὸς τὸν ἡθικὸν ἴδεαλισμόν, καὶ δ μετά τοῦτον ἡδονισμὸν δύναται νά θεωρηθῇ ἐφαρμογὴ τοῦ ἡθικοῦ ἴδεώδους καὶ πρακτικοποίησις τῆς εὐδαιμονιστικῆς ἡθικῆς. Ἐν γένει η εὐδαιμονία, ὅπως περιγράφεται εἰς τοὺς Διαλόγους, ως σκοπὸς τοῦ βίου εἶναι ἀπόκτησις τῶν ἀνωτέρω περιληφθέντων συστατικῶν καὶ γνωρισμάτων τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ ἀγαθῶν, τούτεστι τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ νά προτιμᾶ τις κοι ἐπιδιώκῃ τὰς καθαράς καὶ ἀλύπους ύλικάς καὶ πνευματικάς ἡδονάς, τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ νά ἐπιδίδηται εἰς τὰς ἐπιστήμας, καὶ τέχνας καὶ εἰς τὸ νά καλλιεργῇ καὶ τηρῇ τὴν δοθήν καὶ ἀληθῆ δόξαν, τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ νά ἀφίνη νά κυριαρχῇ εἰς τὴν ψυχὴν του δ νοῦς καὶ ἡ φρόνησις καὶ συμφώνως πρὸς αὐτὴν νά κανονίζῃ τὰς πράξεις του, τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ νά ἀγαπῇ καὶ ἔκτιμα «τὸ σύμμετρον καὶ καλὸν καὶ τὸ τέλεον καὶ ίκανὸν» καὶ τοῦ ἀγαθοῦ τέλος τοῦ νά γνωρίζῃ καὶ ἐφαρμόζῃ τὸ μέτρον καὶ τὸ μέτριον καὶ καίριον». Ὅστε η εὐδαιμονία παριστάνεται κατὰ ταῦτα ως Ἱεραρχία ἀγαθῶν καὶ ἡδονῶν, ὅπου ἔκαστον τούτων ἔχει θέσιν καὶ ἀξίαν ἀναλόγως πρὸς τὸν βαθμὸν τελειότητος καὶ

καθαρότητός του. Ἐπειδὴ τὴν τοιαύτην σχέσιν καὶ ιεραρχίαν τηρεῖ καὶ ἔξασφαλίζει ἡ φιλοσοφία, ἡ ἀνωτέρα καὶ τελειοτέρα τῶν ἐπιστημῶν, διὰ τοῦτο αὐτῇ μόνον φέρει εἰς τὴν πλήρη καὶ ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν (Μέν. 78β–79, 87–89, Εὔθυδ. 279α, Πολιτεία 441–442, Νόμ. 631e–632d, 662bd, 696b, 697e, 726a–729c, 870b). Κατὰ τὴν Πολιτείαν, ἀληθῶς εὐδαίμων καὶ διὰ τοῦτο τὰ μάλιστα ποθητή είναι ἡ ζωὴ τοῦ φιλοσόφου, διότι οὗτος ἀπὸ γνῶσεως εἰς γνῶσιν διὰ τῆς ἐντελεχοῦς ἔρευνης καταλήγει εἰς τὴν ἴδαιν τοῦ ἀνωτάτου ἀγαθοῦ, καλοῦ καὶ ἀληθοῦς, ταύτην δὲ θεωρῶν δοκιμάζει τὴν μεγίστην ἑκείνην μακαριότητα, τὴν ὁποίαν είναι δυνατόν νὰ δοκιμάσῃ ἀνθρωπος (Πρβλ. Συμπόσιον 211a–e). Διὰ νὰ κατορθώσῃ δμως ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου νὰ δινέλθῃ εἰς τὸν κόσμον τῶν ἴδεων, είναι ἀνάγκη νὰ χωρισθῇ τοῦ σώματος καὶ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου κατὰ τὸ δυνατόν. Ἐπειδὴ δὲ τοιοῦτος χωρισμὸς δὲν σημαίνει διτὶ πρέπει νὰ αὐτοκτονῇ τις, διότι ὁ ἐπίγειος βίος τοῦ ἀνθρώπου ἔχει σκοπόν, καὶ οἱ ἀνθρωποι «ώς ἔν τινι φρουρῷ ἐσμὲν καὶ οὐ δεῖ δὴ ἐαυτὸν λύειν ἐκ ταύτης οὐδὲ ἀποδιδράσκειν...» (Φοιδ. 62a), διὰ τοῦτο ὃς χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος ἐν τῇ ζωῇ πρέπει νὰ θεωρῆται ἡ στροφὴ τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας πρὸς τὸν ἴδεώδη καὶ νοητὸν κόσμον καὶ ὁ περιορισμὸς τῶν ὑλικῶν ὅρμῶν καὶ παθῶν καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ σώματος. Ἡ θεραπεία τούτων πρέπει νὰ είναι τόσῃ καὶ τοιαύτη, διτὴ ἀπαιτεῖται διὰ νὰ ἔχει πρέπει παρ' αὐτῶν τὸ διαγοητικὸν καὶ ἡ φρόνησις. Βεβαίως δὲν είναι δυνατόν νὰ ἐκλείψουν τὰ κακά, καθόσσον πάντοτε πρέπει νὰ ὑπάρχῃ «ὑ π ε ν α ν τ ᵫ ο ν τ i τ ᾥ ἄ γ α θ ὁ ». Ἐπειδὴ δμως τὰ κακά δὲν ὑπάρχουν εἰς τοὺς Θεούς, ἀλλ’ εἰς τὴν «θυητὴν φύσιν» καὶ εἰς αὐτὴν κατ’ ἀνάγκην περιορίζουνται, διὰ τοῦτο ἐπιβάλλεται φυγὴ ἐκ τῆς θυητῆς φύσεως, ἀλλ’ ἡ τοιαύτη φυγὴ πρέπει νὰ είναι ὁμοίωσις πρὸς τὸν Θεὸν κατὰ τὸ δυνατόν καὶ δμοίωσις σημαίνει τὸ νὰ είναι τις «δίκαιος καὶ ὁσιος μετὰ φρονήσεως» (Θεαίτ. 176 ab).

Πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀνωτέρω ἀγαθῶν καὶ διὰ νὰ καταστῇ τις εὐδαίμων, μὲ δλλας λέξεις, διὰ νὰ δυνηθῇ τις νὰ καταπολεμήσῃ καὶ ὑποτάξῃ τὰς ὑλικὰς ὅρμὰς καὶ ἀφοσιωθῇ εἰς τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ ἴδεώδους καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, είναι ἀνάγκη νὰ διαθέτῃ τὴν πρὸς τοῦτο ἱκανότητα. Τοιαύτη ἱκανότης είναι ἡ ἀρετὴ γενικῶς. Κατ’ ἀρχὰς καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Σωκράτους, ταύτιζει ὁ Πλάτων τὴν ἀρετὴν πρὸς τὴν γνῶσιν καὶ ἐπιστήμην τοῦ ἀγαθοῦ, κακίαν θεωρῶν τὴν ἀγνοιαν καὶ «ἀμαθίαν». Εἰς τὸν διάλογον Μένωνα δμως (97b κ.ἔξ.) ἀναγνωρίζει διτὶ,

πλήν τῆς γνώσεως καὶ ἐπιστήμης καὶ ἡ «ἀληθῆς δόξα» (παράστασις ἡ συναίσθησις τοῦ δρθοῦ καὶ ἀγαθοῦ) ἀρκεῖ καὶ δύναται νὰ παρορμᾷ εἰς πράξεις ἀγαθάς καὶ δρμάς. Τοιουτοτρόπως τώρα, παρὰ τὴν ἐκ τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἐπιστήμης προκύπτουσαν ἀρετὴν, παραδέχεται καὶ ἀρετὴν ἐκ συναίσθησεως ἡ ἐκ φυσικῆς προδιαθέσεως, ἀναπτυσσομένην εἰς ἀρετὴν ἔξ οὗ καὶ κατὰ δόξαν, τὴν ὅποιαν μάλιστα εἰς τὴν Πολιτείαν (518d–519c) θεωρεῖ προβαθμίδα τῆς κατ' ἐπιστήμην ἀρετῆς καὶ κυρίως ἀρετὴν καὶ ψυχικὴν ἰκανότητα τῶν φυλάκων. Εἰς τοὺς Νόμους δὲ (963a. κ.ἔξ.) θέτει τὴν δρθήν καὶ ἀληθῆ δόξαν καὶ ὡς κυρίαν ἀρετὴν καὶ τῶν σοφῶν, πιστεύων πλέον ὅτι ἐλάχιστοι εἰναι δυνατὸν νὰ γνωρίσωσι καὶ μᾶς ἀσκήσωσι τὰ τῆς ἀληθοῦς ἀρετῆς ἐπιστημονικῶς καὶ διαλεκτικῶς. Ἐπὸ δὲ ἄλλης ἀπόψεως πάλιν (Γοργ. 504, Πολιτεία 588–592b, Φαιδρ. 230a) ἡ ἀρετὴ κατὰ Πλάτωνα εἰναι καθαρὰ συγκρότησις, ἐσωτερικὴ τάξις, ἀρμονία καὶ ὑγεία τῆς ψυχῆς, διότι μόνον οὕτως ἔχουσα αὐτῇ εἰναι εἰς θέσιν νὰ ἐπιδιώξῃ καὶ πραγματοποιήσῃ τὸν δρθὸν καὶ ἀληθῆ αὐτῆς προορισμὸν καὶ σκεπτόν. Ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τῆς συγκροτήσεως τῆς κοινωνίας καὶ πολιτείας, ὅπου διακρίνει τὴν ἀρχουσαν τάξιν, τὴν τῶν φυλάκων καὶ τῶν δημιουργῶν καὶ καθορίζει τὰς ἰκανότητας καὶ ἀρετὰς ἐκάστης τάξεως, χωρίζει καὶ τῆς ψυχῆς τὸ ἀρχον, τὸ φυλακικὸν καὶ τὸ ὑποτασσόμενον, ἥτοι τὸ λογιστικόν, τὸ θυμικόν καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, καὶ καθορίζει ἐπίσης τὰς ἀρετὰς καὶ ἰκανότητας ἐκάστης τοιαύτης δυνάμεως τῆς ψυχῆς, ἀναφέρων ὡς ἀρετὴν τοῦ λογιστικοῦ μὲν τὴν φρόνησιν, τοῦ θυμικοῦ δὲ τὴν ἀνθεκτικότηταν καὶ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ τὴν σωφροσύνην. Ὅπως δ' εἰς τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας καὶ πολιτείας καὶ εἰς τὰ μέρη τῆς ψυχῆς πρέπει νὰ ἐπικρατῇ τάξις καὶ ἀρμονία ὑπὸ τὴν ἐννοιαν τοῦ «νὰ πράττῃ ἔκαστον τὰ ἑαυτοῦ» διατάσσον ἡ ὑπακοῦον ἡ ὑπηρετοῦν, οὕτω καὶ ὑπεράνω τῶν ἀρετῶν τῆς φρονήσεως, τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σωφροσύνης πρέπει νὰ ἐπικρατῇ ἡ αὐτὴ ἀρμονία, ἥτις ὡς ἀρετὴ λέγεται δικαιοσύνη καὶ σημαίνει ὅτι τόσον εἰς τὰς ἐσωτερικὰς καὶ ψυχικὰς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου, ὃσον καὶ εἰς τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν ἔξω κόσμον καὶ εἰς τὰς πράξεις, πρέπει νὰ τηρῆται ἡ αὐτὴ ἀρμονία τῆς κατ' ἀξίαν καὶ σημασίαν χρήσεως καὶ ἐφαρμογῆς τῆς φρονήσεως, ἡ τῆς ἀνδρείας, ἡ τῆς σωφροσύνης. Ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἀρμονίας αὐτῆς καὶ δικαιοσύνης ἔξαρτάται ἡ ἰκανότης, ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ ἡθικὴ τελειότης τοῦ ἀτόμου. Ὅπου

έπικρατεῖ καθ' ὅλην τὴν γραμμήν ἡ ἀρμονία αὐτή, ὅπου δηλαδή ἡ φρόνησις ἔχει τὸν πρῶτον λόγον καὶ ταύτην ὑπηρετεῖ ἡ βούλησις (ἀνδρεία) καταπολεμοῦσα τὰς κατωτέρας ἐπιθυμίας καὶ ὑλικὰς δόμας καὶ θέτουσα καὶ τὰς ἐπιθυμίας εἰς τὴν διόθεσιν τῆς φρονήσεως, ἐκεῖ ἔχομεν τὴν τελείαν ἀρετῆν. "Οπου δὲν συμβαίνει τοῦτο, ἢ συμβαίνει ἐλλειπῶς, ἐκεῖ ὑπάρχουν διάφοροι βαθμοὶ ἀρετῆς ἀναλογοῦντες πρὸς τοὺς διαφόρους χαρακτήρας, περὶ τῶν ὅποιων ἐγένετο ἡδη λόγος. Ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ λογιστικοῦ καὶ τῆς φρονήσεως καὶ ἐκ τῆς σχέσεως τῶν ἀρετῶν: ἀνδρείας καὶ σωφροσύνης, ἐκ τῶν ὅποιων ἡ μὲν πρώτη σημαίνει ὀρμὴν καὶ ἀκάθεκτον τάσιν πρὸς τὸν σκοπόν, ἢ δὲ δευτέρᾳ περιορισμόν, συγκράτησιν, ἐξ αὐτῶν ἔχαρταται ἡ ἀρετὴ καὶ ίκανότης πρὸς γνῶσιν καὶ ἐπιδίωξιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς εὐδαιμονίας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διακρίνει ὁ Πλάτων τὴν τελείαν ἀρετῆν εἰς τὴν «φιλόσοφον φύσιν», εἰς τὴν ὅποιαν περιλαμβάνονται οἱ «φύσει μυήμονες, εύμαθεῖς, μεγαλοπρεπεῖς, εύχάριτες, οἱ φίλοι τε καὶ ξυγγενεῖς ἀληθείας, δικαιοσύνης, ἀνδρείας, σωφροσύνης (Πολιτεία 485–487b).

Γνωρίζομεν ἡδη ἐκ τῶν διαλόγων ὅτι ὁ Πλάτων κατ' ἀρχὰς ἀσχολούμενος εἰς τὸ πλάτος τῆς ἐννοίας τῆς ἀρετῆς, διακρίνει πέντε εἶδη ταύτης, ἢτοι τὴν ἐπιστήμην (σοφίαν, φρόνησιν), τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀνδρείαν, τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν δσιότητα ἡ εύστρειαν, ὅτι δ' εἰς τὴν Πολιτείαν δὲν ἀναφέρει πλέον τὴν τελευταίαν ταύτην, ἐνῷ ἐκ τῶν λοιπῶν τεσσάρων τὴν δικαιοσύνην θέτει ὑπεράνω ὄλων ὡς ἀρμονίαν, τάξιν κλπ. Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως ἔχει κατὰ βάθος ὑπ' ὅψιν μίαν καὶ ἔνιαίαν ἀρετήν, ἡς ἐκδηλώσεις ἀποτελοῦν τὰ εἰρημένα κύρια αὐτῆς εἶδη, εἰς τὰ ὅποια ἀλλως τε θὰ ἡτο δυνατὸν νὰ προστεθῶσι καὶ ἄλλα, καθὼς π.χ. ἡ φιλαλήθεια, ἡ ἐλευθεριότης κλπ. "Αν διακρίνῃ τὰ τέσσαρα εἶδη αὐτὰ ἐν τῇ Πολιτείᾳ, τοῦτο πράττει διὰ νὰ βασίση τὴν ἀρετὴν εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ψυχὴν καὶ τὰ μέρη ταύτης. Ἡ τάσις τῆς ψυχῆς πρὸς τὰς ἴδεας καὶ πρὸς τὴν ἴδεαν αὐτὴν τοῦ ἀγαθοῦ είναι ἡδη ἐνδιάθετος ἀρετή, ἐκδηλουμένη ὡς ἔρως καὶ ἀγάπη πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν. Τὸ λογιστικὸν τῆς ψυχῆς ὡς φρόνησις καὶ σοφία, ἢτοι ὡς ίκανότης τοῦ γνωρίζειν καὶ κρίνειν τί ἔστι ἀγαθὸν καὶ σωτήριον εἰς τὴν ψυχὴν, είναι ἐτέρα ἐκδηλώσις τῆς ίκανότητος καὶ ἀρετῆς. Τὸ θυμικὸν αὐτῆς ὡς ἀνδρεία ἢτοι μετὰ θάρρους καὶ ἀποφάσεως ἐπιδίωξις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἐκτέλεσις τῶν διαταγῶν τῆς φρονήσεως καὶ τοῦ λογιστικοῦ είναι ἄλλη πάλιν ἐκ-

δήλωσις τῆς Ἰκανότητος καὶ ἀρετῆς, ἔτερον εἶνας ἀρετῆς. Τέλος ἡ αὐτοσυγκράτησις καὶ αὐτοκυριαρχία ὡς γυνωρίσματα τῆς ἀνδρείας καὶ βουλήσεως καθὼς καὶ τῆς σωφροσύνης, ἥτις σημαίνει περιορισμὸν τῶν ὅρμῶν καὶ παθῶν, εἰναι ἄλλῃ ἐκδήλωσις καὶ ἄλλο εἶδος τῆς κατὰ βάθος μιᾶς καὶ ἑνιαίας ἀρετῆς, ἡ ὅποια είναι κυρίως ἐνδιάθετος Ἰκανότητος καὶ δύναμις συγχρόνως πρὸς ὑπερπήδησιν τῶν διαφόρων ἐμποδίων, πρὸς γυνῶσιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ πρὸς ἀκατάπαυστον ἐνέργειαν καὶ δρᾶσιν χάριν τῆς ἐπιτυχίας αὐτοῦ. Τούτων οὕτως ἔχόντων, ὁ ἀνθρώπος, κατὰ τὸν Πλάτωνα, εἴναι ὑπεύθυνος τῶν πράξεων του, διότι διὰ τῶν ἀνωτέρω φυσικῶν προδιαθέσεων καὶ Ἰκανοτήτων δίδεται εἰς αὐτὸν πᾶσα εὔκαιρία ἀναπτύξεως καὶ ἀσκήσεως τῆς ἀρετῆς, ἀναπτύξεως τοῦ λογιστικοῦ καὶ διανοητικοῦ διὰ τῆς μαθήσεως καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσα συναίσθησις καὶ ἔννοια τοῦ ὅρθοῦ καὶ ἀγαθοῦ (δόξα) μετὰ τῆς ἐλευθέρας διαθέσεως τοῦ θυμικοῦ, τῆς ἀνδρείας, τῆς βουλήσεως δηλαδή, εἰς τὴν ἔξυπηρέτησιν τῆς ὁρθῆς δόξης καὶ τῆς φρονήσεως, ἡ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ καὶ τῶν κατωτέρων παθῶν καὶ ὅρμῶν, καθιστῷ τὸν ἀνθρωπόν, κατὰ τὸν Πλάτωνα, ὑπεύθυνον διὰ τὰς πράξεις καὶ διὰ τὸν βίον του ἐν γένει. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ Πλάτων παραδέχεται καὶ ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴδομεν. Τὴν ἡθικὴν τοῦ Πλάτωνος οὔτε δυνάμεθα, οὔτε πρέπει νὰ συγκρίνωμεν πρὸς τὴν σημερινὴν ἐπιστημονικὴν ἡθικὴν, ἡ ὅποια ἀπὸ ἄλλας ἀντιλήψεις καὶ θεωρίας περὶ ζωῆς καὶ περὶ κόσμου προέρχεται καὶ ἀντλεῖ τὸ περιεχόμενόν της. Ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὸν Πλάτωνα ὡς θέσαντα τὰς βάσεις μιᾶς ἐπιστημονικῆς ἡθικῆς καὶ συμβιβάσαντα τὰς ἡδονιστικάς θεωρίας τῆς Κυρηναϊκῆς λεγομένης σχολῆς πρὸς τὰς περὶ κυριαρχίας ἀπολύτου τῆς φρονήσεως νοησιαρχικάς θεωρίας τῶν Μεγαρικῶν καὶ τῶν κυνικῶν φιλοσόφων. Ἐπὶ πλέον τὰς περὶ συνειδότος, συνειδήσεως καὶ περὶ «κατηγορικῆς προσταγῆς» (Κάντιος) ἀντιλήψεις, δὲν είναι δύσκολον νὰ διακρίνῃ τὶς εἰς ὅσα περὶ ὁρθῆς καὶ ἀληθοῦς δόξης λέγει. Τὸ ἡθικῶς φρονεῖν ("Ἐρβαρτος") ἀναπτύσσεται εἰς τὸν Πλάτωνα διὰ τῆς γνῶσεως καὶ ἐπιστήμης, ἡ ὅποια κατ' αὐτόν, ὅχι μόνον τὴν γνῶσιν καὶ κρίσιν ἀναπτύσσει καὶ προάγει, ἀλλὰ καὶ τὴν μετὰ συνειδήσεως καὶ πεποιθήσεως ἡθικὴν πρᾶξιν ἔξασφαλίζει. Ἡθικὴ δὲ πρᾶξις είναι κατ' αὐτὸν ἡ ἐναντίωσις πρὸς τὰς ὑλικάς ὅρμάς καὶ πρὸς τὰ πάθη, ἀτινα φέρουν εἰς ἔργα ἀντίθετα πρὸς τὴν ὁρθὴν δόξαν καὶ πρὸς τὴν φρόνησιν, ἡ αὐτοσυγκράτησις καὶ ἡ μετά θάρρους καὶ δρα-

στηριότητος ἐπιδίωξις τῆς πραγματοποιήσεως σκοποῦ ὄρθιῶς κριθέντος καὶ τεθέντος. Τὸ ἀξιώματον δὲ τούτου ἐκάλεσεν κακός» ὑποστηρίζει αὐτὴν τὴν ἡθικὴν θεωρίαν, ἐνῷ κατὰ βάθος δὲν εύρισκεται εἰς ἀντίθεσιν καὶ πρὸς τὴν περὶ ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως ἀντίληψιν, δεδομένου ὅντος ὅτι ὁ ἄκων καὶ ἔξι ἀγνοίας πράττων τὸ κακόν, θεωρεῖται καὶ παρὰ τοῦ Πλάτωνος καθώς καὶ παρὰ τοῦ Σωκράτους ἀξιος μεγαλυτέρας τιμωρίας, πρᾶγμα τὸ ὅποιον σημαίνει ὅτι εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἀγνοίαν του, ἐπομένως ὅτι ἔξι αὐτοῦ ἔξαρτάται νὰ ἀποφύγῃ αὐτὴν καὶ τὰς συνεπείας τῆς. Ἡ ἀρετὴ θεωρεῖται ως γυνῶσις καὶ ἐπιστήμη, διδακτὴ διὰ τοῦτο, καὶ χάριν αὐτῆς ἀναπτύσσει ὁ Πλάτων τὰς περὶ ἀνατοφῆς καὶ παιδείας θεωρίας, περὶ τῶν ὅποιών γίνεται λόγος εἰς τὴν Πολιτείαν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους διαλόγους καὶ περὶ τῶν ὅποιών θὰ γίνη λόγος καὶ κατωτέρω.

Εἰς πολλοὺς τῶν διαλόγων καὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς Νόμους, πραγματεύεται ὁ Πλάτων καὶ περὶ πλείστων ἄλλων εἰδικῶν ζητημάτων τοῦ ἀτομικοῦ ἡθικοῦ βίου, κατὰ τρόπον ἐνθυμίζοντα τοὺς φιλοσόφους τῆς ἡθικῆς κατὰ τὸν δέκατον ἔβδομον αἰῶνα. Ἐκ τῶν πολλῶν τοιούτων ζητημάτων ἀξίζει νὰ ἀναφερθῶσιν ἐνταῦθα μερικά:

Τὸ ψεῦδος μισεῖται καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀπὸ τοὺς Θεούς (Πολιτεία 382 *hd*). «Ο ψεύστης καὶ ἀπατεών εύρισκει τὴν τιμωρίαν εἰς αὐτὰς τὰς πράξεις του. Δὲν ἔχει φίλους καὶ ἀφοῦ σὺν τῷ χρόνῳ γίνη γυνωστός, προετοιμάζει δι’ ἑαυτὸν τὴν χειροτέραν ἀπομόνωσιν διὰ τὸ γῆρας καὶ τὸ τέλος τοῦ βίου του (Νομ. 730c). Τὸ ψεῦδος φέρει κακόν καὶ δυστυχίαν τόσον εἰς τὸν ἀπατώμενον, ὃσον καὶ εἰς τὸν ἀπατῶντα. Ὅπάρχουν καὶ περιπτώσεις, καθ’ ὃς ἐπιτρέπεται τὸ ψεῦδος, ὅπως π.χ. προκειμένου περὶ ἔχθρῶν καὶ περὶ φίλου μανιακοῦ δυναμένου νὰ ἐπιφέρῃ καταστροφάς (Πολιτεία 382c-e 389 *hd*). Οὐδέποτε δύως καὶ οὐδαμοῦ δύναται νὰ ἔχῃ ἀξίαν καὶ αὐτὸ τὸ ἔξι ἀνάγκης ψεῦδος. «Ἄλληθεια δὴ πάντων μὲν ἀγαθῶν θεοῖς ἥγεῖται, πάντων δὲ ἀνθρώποις». Ἡ αὐτοκτονία θεωρεῖται, ως εἶδομεν, ἀμάρτημα πρὸς τοὺς Θεούς, παρὰ τῶν ὅποιών «ὡς ἐν φρουρᾷ» ἔχομεν τοποθετηθῆσθαι οἱ ἀνθρώποι ἐν τῇ ζωῇ καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν θέσιν μας. «Ἐπομένως τὸ αὐτοκτονεῖν σημαίνει ἀνανδρίαν καὶ ἀνικανότητα πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ ἀγῶνος ἐν τῇ ζωῇ (Φαίδ. 62b κ. ἔξ.). Καὶ ἀνδὲ ἐνεκα λόγων καθιστώντων ἀδύνατον πλέον τὸν βίον ἡθελεν αὐτοκτονήσῃ τις, δὲν πρέπει νὰ τυγχάνῃ τῶν σύτῶν τιμῶν πρὸς τοὺς φυσικῶς ἐγκαταλείποντας τὴν ζωὴν (Νόμ. 873c).

κ.έξ.). Ή ψ υ χ ἡ μετά τούς Θεοὺς πρέπει νὰ ἀπολαύῃ πάσης περιποιήσεως καὶ περιθάλψεως. Τίμᾳ δὲ καὶ περιποιεῖται τις τὴν ψυχὴν του ἀναπτύσσων καὶ καλλιεργῶν τὴν ἐν αὐτῇ ἀρετὴν, φεύγων τὸ κακόν καὶ ἐπιδιώκων τὸ ἄριστον (Νομ. 727 a κ.έξ.). Εἰς τὰ τέκνα αἱ αἰδημοσύνην καὶ ἀνατροφὴν πρέπει νὰ κληροδοτῇ τις καὶ δοχὶ χρυσόν. Ὁ ἐγὼ οὐ συμένει, ἡ ἐγωπάθεια, είναι τὸ μεγίστον πάντων τῶν κακῶν «ἀνθρώποις τοῖς πολλοῖς ἔμφυτον», τὸ δποῖον ἐνῷ ὅλοι ἐπιτρέπουσι νὰ ὑπάρχῃ, οὐδεὶς προσπαθεῖ νὰ ἀποφεύγῃ καὶ περιορίζῃ. Ἐξ ἐγωπάθειας καὶ φιλαυτίας προέρχονται πολλὰ κακά, διότι «τυφλοῦται περὶ τὸ φιλούμενον ὁ φιλῶν, ὥστε τὰ δίκαια καὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ καλά κακῶς κρίνει», «τὸ αὐτοῦ πρὸ τοῦ ἀληθοῦς ἀεὶ τιμῆν δεῖν ἡγούμενος». Τὴν εὔνοιαν καὶ ἀγάπην τῶν ἄλλων κερδίζει τις, ἀν τὰς μὲν παρὰ τούτων ὑπηρεσίας καὶ εὐεργεσίας ἐκτιμᾷ περισσότερον ἀπὸ αὐτούς, τὰς δὲ ἴδιας του πρὸς τοὺς ἄλλους ὑπηρεσίας καὶ εὐεργεσίας θεωρῇ μικροῦ λόγου ἀξίας (Νόμ. 729d). Πρέπει νὰ συνδυάζῃ τις πολλὴν πραότητα πρὸς τὴν δύναμιν καὶ ἐνεργητικότητα τῆς ψυχῆς (Νόμ. 731b). Πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ τις τόσον τοὺς ὑπερβολικούς γέλωτας, ὅσον καὶ τὰ ὑπερβολικὰ δάκρυα (Νόμ. 732c). Ἡδοναὶ καὶ λῦπαι καὶ ἐπιθυμίαι είναι φύσει τὰ ἀνθρώπινα (Νόμ. 732e). Αὐτὰ καὶ ἀπειρά ἄλλα ἡθικὰ παραγγέλματα μὲν μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν πρακτικὸν βίον εύρισκομεν εἰς τοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνος παρὰ τὰς γενικὰς φιλοσοφικὰς αὐτοῦ θεωρίας.

γ') Τὸ ἀγαθὸν ἐν τῇ Κοινωνίᾳ καὶ Πολιτείᾳ.

Ο ἀνθρωπός, κατὰ τὸν Πλάτωνα, μόνον ἐν κοινωνικῇ συμβίωσει είναι δυνατὸν νὰ ἀσκήσῃ τὴν ἀρετὴν καὶ νὰ καταστῇ εὔδαιμον ὑπὸ τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῆς λέξεως. Ο ἀτομικὸς βίος μόνον ἐν τῷ κοινωνικῷ καὶ διὰ τούτου είναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ, νὰ συντηρηθῇ καὶ ἀναπτυχθῇ. Τοῦτο, διότι ὁ ἀνθρωπός ὡς ἀτομον καθ' ἑαυτόν, είναι «πολλῶν πραγμάτων ἐνδεῆ» (Πολιτείας 369d) καὶ ἀνίκανος νὰ ἀνταποκριθῇ καὶ εἰς αὐτάς ἀκόμη τὰς ἀπαραιτήτους διὰ τὴν συντήρησίν του ἀνάγκας τῆς τροφῆς, τῆς ἐνδυμασίας, τῆς κατοικίας κλπ. Διὰ τοῦτο, δσονδήποτε πρωτόγονον καὶ ἀν φαντασθῶμεν προϊστορικήν τινα καὶ πρωταρχικήν κατάστασιν τῆς ἀνθρωπότητος, είναι ἀδύνατον νὰ εύρωμεν τὸν δνθρωπὸν μόνον καὶ ἀνευ τῆς συνεργασίας τῶν ὅμοιών του, νὰ ἀνταποκρίνηται εἰς τὰς ἀνάγκας του καὶ νὰ ζῇ. Ὅστε δοχὶ μόνον ἡ εὐτυχία, ἄλλα καὶ ἡ